

IVO HARÁK (Ústí nad Labem, Czech Republic)

E-mail: harak[at]post.cz

Bůh píše přímo křivými čarami (Josef Suchý a literatura Lužických Srbů)

Portugalské přísloví – zdánlivě nepřipadné pro publikaci literárněvědnou, literárněhistorickou – mohli bychom doplnit, ano: konkretizovat, hned několika náhodami, které se však v posledku ukázaly být součástí jakéhosi vyššího plánu, systému, řádu.

Můžeme vzpomenout jednoho pozdně říjnového časného sice, leč už i mrazivého odpoledne na počátku osmdesátých let minulého století a cestu pozdějšího literárního historika Brnem jeho tehdejších studií: knihkupecký výklad na České ulici sliboval zahřátí promrzlých rukou, pastvu pro oči i dobrodružství mysli. *Dům u jitrního proutí*. Suchý? Až příliš pozdě, když už byla kniha koupena – teprve tehdy si budoucí adept literární vědy všimnul, že jde o úplně jiného Suchého, než byl ten, který jej tehdy zajímal především. Snad jej může omluvit, že pochází z malého města. Snad byla na vině ona podivná, literatuře nepřilíhající doba. Vydaných peněz mu bylo líto. Ale knihu vrátit?! – i rozhodl se tedy, že si ji přečte. A byl nadobro zasazen. Její stránky nabídky cestu a směr jeho nesmělému blouzení při hledání jiných rozměrů života, než jsou ony čistě fyzické. Přestože není původem z venkova, připadá si v knize jako **doma**. A sám zkouší psát. Literaturu, i o literatuře.

Tato vzpomínka vybavila se mi ve chvíli, když jsem si četl o prvním seznámení básníka Josefa Suchého s literaturou a vůbec existencí nejmenšího ze slovanských národů¹. Mohlo by se zdát, že také zde šlo toliko o náhodu, již ovšem **připravený** básník dokázal plně využít. Tato náhoda byla nicméně dopředu připravena Suchého osobnostním i uměleckým ustrojením; řekněme tedy: vnitřní

¹ Pospíšil, I. Básník Josef Suchý a jeho překlady z lužickosrbské literatury, *Lětopis Instituta za serbski ludospyt*, 1984, č. 1, s. 89–90: „Dopomohla tomu náhoda. Roku 1966 byl pozván na přednášku o životě Lužických Srbů, kterou pronesl etnograf dr. Blažij Nawka. Důraz na rurálnost a význam krajiny v životě tohoto malého národa vzbudil zájem Josefa Suchého o lužické dějiny, o kulturu Lužických Srbů, o jejich písemnictví. Zvláště ho zaujala renesance lužickosrbské literární tvorby po druhé světové válce. Začal studovat mladou poezii a prózu, odbornou sorabistickou literaturu, postupně zvládal jazyk, začal překládat a spolupracovat s lužickosrbskými spisovateli, zpočátku zejména s Kitem Lorencem. (...) Lužickosrbské motivy začínají pronikat i do jeho původního prozaického díla.“

dispozice nutně a nezbytně nalezly výraz v aktivitě tvůrčího subjektu, jež se stala „organickou součástí básnickovy tvorby [...] vlastní jeho poetice a filozofickým představám“².

Můžeme říci, že zájem o lužickosrbskou problematiku (a zejména o tamní dění umělecké; ne tedy jen literární³) hluboce koresponduje se světonázorovým ukotvením Josefa Suchého (literárně činnou a rodného jazyka dbalou je především bývalá katolická srbská Horní Lužice) i s omezenými možnostmi doma toto plně projevit⁴. Krajinné aspekty Lužice (zejména tzv. Hola) připomínají mu rodnou Vysočinu, z níž se záhy odstěhoval do průmyslového centra, krajského města Brna. Vedle návratů (ať již skutečných nebo jen literárních) ke **krajině matce** patří k hledání pevných bodů, o něž na konci 60. a počátku 70. let 20. století touží opřít svůj svět, **průsak** Vysočiny do Brna ve scénérii na březích Svitavy nedaleko Suchého nového bydlíště – a právě objevení prostor Lužice, **krajině sestry**.

Dalším důležitým momentem, který Suchého s Lužicí sblížil, je vztah k tradičním, nejen uměleckým hodnotám. Ne snad z pouhého staromilectví, ale z potřeby pevně ukotvit nově vznikající, aby toto nebylo odneseno temnými víry počínající normalizace. Přičemž Suchý není politizující básník ani bojovník na barikádách, jeho úsilí je víceméně skryté. Nikoli pouze z důvodů cenzurních, jak jinde dokládáme interpretací vlastních básnickových textů.

Vnitřní a koneckonců také vnější dispozice básnickovy šťastně se tak v dané chvíli setkávají se stavem sorabistického bádání u nás, které se v přece jen svobodnějších šedesátých letech probudilo k svému novému rozvoji – ale také později přináležíme k jednomu ze světových sorabistických center, domácí zájem o písemnictví malého slovanského národa (s nímž jsme měli společnou část naší dějinné pouti) a vůbec o jeho osud patří tehdy neodmyslitelně mezi naše kulturní tradice⁵. Na druhé straně zde povážlivě absentují novější překlady lužickosrbských autorů – a tuto mezeru bude třeba zaplnit⁶.

Jisté výsadní postavení, jemuž se Lužičtí Srbové v NDR (jako **výkladní skříň socialistické národnostní politiky**) těší, umožňuje těmto přece jen svobod-

² Ibidem, s. 87.

³ Dobře zná tamní novodobé umění výtvarné a sám je blízkým přítelem hudebního skladatele J. Rawpa.

⁴ Víceméně svobodná realizace lužickosrbského náboženského života je ovšem v bývalé NDR vnímána toliko jako okrajová součást národního folkloru a pouze takto připuštěna, k tomu viz např. Šindar, J. *Básník Józef Nowak*, in Nowak, J. *Morava volá*, ed. Josef Šindar, Žemůvka 2013, s. 6.

⁵ K tomu viz například: Kaleta, P. *Češi o Lužických Srbech*, Masarykův ústav, Praha 2006.

⁶ Důležitým zdrojem poznání je tu předchozí vývoj zaznamenávající studie Heleny Ulbrechtové *Recepce lužickosrbské literatury v první polovině 20. století*, [in:] *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století. Česko-západoslovanské pomezí. K recepci západoslovanských literatur a k tvorbě vybraných slovanských menšin v českém literárním procesu ve 20. století*, Karolinum, Praha 2004, s. 267–310. Od samotného Josefa Suchého nalezneme k stavu, do něž svými překlady vstupuje, vyjádření in *Stežkami lužické poezie*, in *Vřesový zpěv*, Odeon, Praha 1976, s. 7-8.

nější duchovní život⁷ – včetně projevů náboženských. Aspekty věroučné pronikají dokonce do samotné literární tvorby – nelze je smlčet už jenom proto, že celá řada lužickosrbských spisovatelů byla a jsou kněžími (jako objekty svého zájmu si z nich Josef Suchý vybírá zejména dva; o čemž pohovoříme dále). Soustředění do poměrně uzavřené (regionálně, jazykově, kulturně) enklávy se dovolává prožívání tradic jako něčeho nikoli mumifikovaného a leda muzejního, ale co součástí každodenních rituálů v průběhu přírodního/církevního roku. Přičemž jsou takovéto rituály vnímány jako národně (= také jazykově) záchovné, nezbytné pro přežití národa, jeho kultury, literatury. Být Lužickým Srbem znamená identifikovat se s tímto stavem a stát se jeho součástí (dokonce též v rámci oficiálně existujících institucí; disponujících relativně větší mírou samostatnosti a manévrovacího prostoru, než jaké mají obdobné instituce čistě německé). Anebo daný stav alespoň brát v potaz jako východisko k hledání nového, samostatného tvůrčího přístupu (k němuž došlo v poezii Lorencově).

To, co bychom s trochou básnické nadsázky mohli nazvat permanentním národním obrozením⁸, dozajista korespondovalo s romantickou povahou některých Suchého snah a textů⁹. Přičemž je nutno zdůraznit, že básníkův zájem o tvůrce lužickosrbské často je provázen zájmem o obdobně ustrojené autory domácí (proč si pro svůj první překlad z lužické srbštiny vybírá zrovna Kita Lorence, pochopíme snáze tehdy, uvědomíme-li se, ve které době a za jaké situace v naší literatuře /skrytě/ debutuje – a že jej po celý život provází blízké přátelství s **experimentujícími** generačními soupeřícími Ivanem Slavikem či Ladislavem Novákem; z osobních rozhovorů s Josefem Suchým dobře vím, kterak si tento vážil Jaroslava Vrchlického a zejména Petra Bezruče: jaký div, že jej zaujali s nimi spříznění tvůrci Jakub Bart a Józef Nowak) a že je tento zájem často výrazem vývojových proměn vlastní Suchého poetiky¹⁰ – dochází tak k několikeré vzájemné korespondenci mezi autory různých jazyků a uměleckých proudů, přece však vnitřně spjatých (například tím, co bychom mohli nazvat symbolnou platností bás-

⁷ Nelze však smlčet, že takovéto privilegium bylo mnohdy vykupováno smlouvou s ďáblem: nejen zavíráním očí před negativními jevy socialistické industrializace, před upřednostňováním ekonomických aspektů nad hodnotami duchovními (a jich pak označováním toliko za jevy folklorní), ale dokonce členstvím v řadách agentů STASI.

⁸ Pospíšil, I. *Josef Suchý mezi idylou, elegií a kronikou*, in Štěpán, L. (ed.): *Černá a bílá pravda*, Regiony, Brno 2004, s. 25-26: „Tu se Suchý a jeho idylicko-elegicko-kronikové vidění světa šťastně setkalo s mytickým obrazem hynoucího národa, který se protíví vlastnímu – zdálo se tehdy i nyní – neodvratnému osudu.“

⁹ Vide: Harák I., *Romantická rezidua v historické próze Josefa Suchého*, [in:] Harák I. (ed.): *Máchiův kraj v jazyce a literatuře*, Printia, Praha 2011, s. 135-146.

¹⁰ Vide: Ulbrechtová, H. *Josef Suchý jako serbský básník*, in *Praha a Lužičtí Srbové*, Karolinum, Praha 2005, s. 214-225.

nických obrazů; které se při svém opakovaném užití stávají nikoliv palimpsestem, leč spojnicí k předchozímu, jeho výkladem i aktualizací)¹¹.

Jestliže jsme předešle hovořili o náhodě jako o možné součásti řádu, dlužno nyní dodat, že právě takto – z hlediska jakýchsi vyšších principů – chceme Suchého poměr k literatuře Lužických Srbů zkoumat a vyložit. Nyní, z jistého časového odstupu, lze lépe vidět, jak do sebe řada věcí zapadá a jak nakonec z toho všeho lze rekonstruovat portrét Josefa Suchého nejen jako překladatele, ale také jako básníka a myslitele. Přičemž nesmlčíme ani to, že úplnost obrazu neodvisí cele jenom od této studie: její čtenáře si tudíž dovolíme upozornit na to, co jsme již řekli jinde: zejména v přehledových studiích k jednotlivým obdobím Suchého tvorby (lužicko-srbská tematika se v jeho básních objevuje v 70. a 90. letech) a v dílčích studiích věnovaných Suchého prózám (vazby k slovanskému světu nalezneme v *Eliášově světle* /zde však jde o slovanský jih/; slovanskou prehistorii se zabývá v *Šarlatu na sněhu*; v prózách s hlavní hrdinkou Katkou nenásilně představuje lužickosrbskou problematiku dokonce dětskému čtenáři).

Budeme se tudíž nejdříve věnovat dvěma antologiím – přehledu lužicko-srbské poezie od počátků po sbírku Benedikta Dyrlicha *Vřesový zpěv* (Odeon, Praha 1976) a antologii lužickosrbské povídky a drobné prózy *Skrutý pramen* (Odeon, Praha 1981), dále dvěma počínům zasvěceným kněžím – spisovatelům: Jakubu Bartovi-Čišinskému (zakladatelské osobnosti moderní lužickosrbské literatury zasvětil Suchý obsáhlou studií otištěnou v 5. svazku v Budyšíně vydávaných Čišinského Sebraných spisů) a Józefu Nowakovi (Suchého knižní výbor z jeho tvorby vyšel pod názvem *Píseň – věrná družka* v roce 1995 v tišnovském nakladatelství Sursum). Po – společně s Josefem Vláškem uspořádaném – výboru z tvorby zakladatele postmoderního básnického experimentu v Srbské Lužici Kita Lorence (*Nový letopis*, Práce, Praha 1972) se nakonec dostane také na nedávno dvojjazýčně vydaný soubor Suchého tvorby s dominující lužickosrbskou tematikou (*Tvář času / Wobličo časa*, Městská knihovna, Varnsdorf 2012); jehož vydání se náš autor bohužel nedožil.

Vřesový zpěv vychází v roce 1976 v nakladatelství Odeon jako 470. svazek tamní edice prostředkující významná díla domácí a především světové literatury v „minimalistické“ úpravě (ovšem ve vkusné obálce Františka Muziky) širokým čtenářským vrstvám. O vydání se výrazně zasloužil tehdejší redaktor Odeonu Vladimír Justl, který inicioval také vznik následujícího souboru drobné lužickosrbské prózy (nad nímž už ochrannou ruku nedrží). Náklad – na tehdejší dobu **pouhých**

¹¹ K tomu například: Ulbrechtová, H. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, Karolinum, Praha 2009, s. 103: „Čišinski vyzývá inteligenci ke spolupráci s národem, který třímá srbskou korouhev. Jeho výzva k zapřažení do „srbského vozu“ se stala jedním ze základů metaforického myšlení Kita Lorence ve druhé půli 20. století a skrze něj přešla do tvorby českého básníka a překladatele z lužické srbštiny Josefa Suchého.“

1000 výtisků – však svědčí o tom, že šlo spíše o počín určený čtenáři znalému a zasvěcenému, jemuž už nepostačuje těžko dostupný a postupně zastarávající svazek *Lužičtí básníci* (uspořádaný a přeložený v roce 1935 Josefem Pelíškem a Vladimírem Zmeškalem)¹².

Přes pokračující normalizaci se podařilo vydat knihu bez výrazných úliteb marxistické ideologii; Suchý byl nicméně v úvodní studii nucen opominout, kteří z básníků byli činnými kněžími (provenience valnou měrou katolické), ke svému překladu vybíral texty pokud možno nekonfliktní a do jisté míry (tu však mohlo být na vině také jeho zacílení básnické) upravoval i jich vyznění (k čemuž viz dále), ve své předmluvě pak respektuje tehdy u nás panující pohled na **vývoj** literatury, v níž to nej kvalitnější vzniká přece v nejlepším z možných společenských systémech:

„Uskutečňování marxisticko-leninské národnostní politiky jim přineslo nové možnosti kulturního rozkvetu v podmínkách socialistického státu a za jeho přímé podpory.“¹³

Příznivého hodnocení se však tato publikace dočkala nejen v čase vydání¹⁴, ale také po letech¹⁵, kdy už je k dispozici nová a na Suchého dřevní snahy vědomě navazující antologie vycházející péčí básníka a překladatele Milana Hrabala¹⁶, která začíná tam, kde Suchý končí: u Lorence a Dyrlicha. Jako objevnou hodnotí knihu také obsáhlejší studie: ať už se týkají historie překládání děl lužickosrbského písemnictví do češtiny¹⁷, ať se zabývají vývojovými proměnami tvůrčích snah samotného Josefa Suchého¹⁸.

¹² K tomu viz pozn. č. 7.

¹³ Suchý, J. *Stežkami lužické poezie*, op. cit., s. 17–18.

¹⁴ Vlašín, Š. Výběr z lužické poezie, *Tvorba*, 1977, č. 17, s. 18; marxistický kritik – vlastně Suchého ideový antipod – se ovšem kriticky věnuje také mnohým tehdy vycházejícím sbírkám svého brněnského spoluobčana.

¹⁵ Křivánek, V. Ve stavu nepřetržitého obrození, *Tvar*, 2009, č. 9, s. 6–7.

¹⁶ *Jazyk, jímž porozumíš větru*, PROTIS, Praha 2007; k tomu viz také: Maiello, G – Čermák, R. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, Středoevropské centrum slovanských studií, Brno 2011, s. 137.

¹⁷ Maiello, G – Čermák, R. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, op. cit., s. 135: „Básník a překladatel Josef Suchý (1923–2003) se zasloužil o dvě zásadní knihy s přehledem lužickosrbské literatury.“; k tomu viz dále: Ulbrechtová, H. *Obraz Lužice a její literatury v době socialistického Československa a po jeho rozpadu. Marginalizace slovanských vlivů v novém pluralitním modelu lužickosrbské literatury*, in *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století. Česko-západoslovanské pomezí. K recepci západoslovanských literatur a k tvorbě vybraných slovanských menšin v českém literárním procesu ve 20. století*, Karolinum, Praha 2004, s. 311–382.

¹⁸ Štěpán, L. *Básník tichý a skromný srdcem*, in Štěpán, L. (ed.): *Černá a bílá pravda*, s. 17: „Prospektorský význam pro naše literární prostředí měly Suchého antologie. Především ta veršů lužickosrbských básníků nazvaná Vřesový zpěv (1976).“; k tomu také vide: Pospíšil, I. *Básník Josef Suchý a jeho překlady z lužickosrbské literatury*, op. cit., s. 87–92.

Dlužno dodat, že ke své práci přistupuje překladatel připraven rozsáhlým studiem pramenného materiálu i literatury sekundární,¹⁹ předchozími překladatelskými aktivitami sorabistickými²⁰ a germanistickými, vlastním básnickým nadáním (jež může být i na škodu; jak si potvrdíme nad poznámkou H. Ulbrechtové o Suchého převodech z Čišinského), ale také osobními kontakty s lužickosrbskými autory a studiem přímo na místě, v Srbské Lužici²¹. Po expresivně vyostřených textech sbírek z přelomu 60. a 70. let se navíc poněkud zklidňuje vlastní (nejen básnická) tvorba Josefa Suchého, hledající nyní spočinutí v nadosobně platných pevněji daných hodnotách etických, krajinných, rodových a rodinných; do nichž básníkovo ukotvení světonázorové či v jistém proudu naší novodobé literatury proniká toliko implicitně²². – Předobraz i zrcadlo takovýchto hodnot a do konkrétních uměleckých textů přetavených snah mu poskytuje právě literatura lužickosrbská. Při potřebné obezřetnosti komentátora-překladatele pak nemusí vadit ani to, že se celá řada jejích tvůrců hlásí k onomu pohledu na svět, který – předpokládaje existenci *druhého domova* – je na hony vzdálen panující u nás ideologii²³.

Důležitou součástí celé publikace je informačně velmi bohatá, jazykem žasnoucího básníka silné síly evokativní

(„Ležela přede mnou krajina s hnízdy vesnic, s jeřáby kolem cest, krajina borových lesů a pastvin, kde roste vysoký vřes, a jinde protkaná vodními proudy jak žilkami plet.“²⁴)

¹⁹ „Záslužný je seznam literatury, kterou Suchý k překladům využíval, rozsáhlé poznámky, biografické informace o autorech a úvodní studie.“ – Pospíšil I., *Básník Josef Suchý a jeho překlady...*, op. cit., s. 91 (O obdobně vědeckém přístupu k literární tvorbě s lužickosrbskou tematikou viz: Ulbrechtová H., *Lužickosrbské inspirace moravského básníka Josefa Suchého*, [in:] Suchý J., *Tvář času/Wobličo časa*, Městská knihovna, Varnsdorf 2012, s. 67.

²⁰ Zde máme na mysli především Suchého podíl na výboru z básnické tvorby Kita Lorence *Nový letopis*.

²¹ Viz např. zmínku I. Pospíšila o společné cestě do Lužice s J. Suchým v roce 1983 na pozvání Petra Malinka, in Pospíšil, I. *Josef Suchý mezi idylou...*, op. cit., s. 22 – zde také najdeme informaci o tom, že to byl právě Pospíšil, kdo stál v počátcích sorabistických aktivit H. Filipové (Ulbrechtové).

²² Z prvního vydání *Eliášova světla* musí dokonce zmizet jméno Demlovo.

²³ Ve shodě s H. Ulbrechtovou (– vide: Jakub Bart – *Čišinski v českém prostředí: literárněhistorická recepcce a překlady*, in Černý, M: a kol. *Pražské stopy Jakuba Barta – Čišinského, Společnost přátel Lužice*, Slovanský ústav AV ČR, Praha 2010, s. 62-66; *Lužickosrbská literatura...*, op. cit., s. 240-241) a za použití jistého zjednodušení můžeme ovšem říci, že v řadě případů dochází u Suchého k tomu, že, co je v originále řečeno otevřeně a kriticky, bývá u překladu skryto za vybroušenými hranami. Jistou perličkou může být, že Suchý ve svém úvodu sice profesní zaměření autorů v knize prezentovaných ukázek nezmiňuje, z biografických poznámek otíštěných v samotném závěru publikace se však dozvídáme, kolik mezi nimi bylo kněží. Čtenář si tak musí spojit tyto méně zřetelné údaje s informacemi získanými již z předmluvy a oběho použití jako vhodného doplnění k interpretaci uměleckých textů: pravda mu není zamlčena, je však podána tak, aby se vlk nažral a ona při tom zůstala celá.

²⁴ Suchý, J. *Seznamy lužické poezie*, s. 7.

psaná předmluva²⁵. Ta – a také samotná antologie – je mj. rozdělena do pasáží věnovaných autorům z Horní a z Dolní Lužice. Obě části odvíjejí se od hypotetických počátků tamního slovanským jazykem psaného písemnictví; přičemž se romantické Suchého založení (patrně zřetelně, jak už jsme pravili, z jeho pokusů o historickou prózu) projevuje až nekritickým přijímáním domnělé starobylosti v 19. století objevených epizujících textů (*Srbská vítězství*, *Vojenská píseň*) – jež ovšem později svým podáním historických faktů ovlivňují jak domácí písemnictví (Čišinski), tak také českou literaturu (Adolf Černý – básník Jan Rokyta – je objevitelem dolnolužické *Vojenské písně*; její – a Čišinského – vztah k dřevní lužickosrbské historii promítá se do podání pohanského slovanského dávnověku v úvodních textech Suchého *Šarlatu na sněhu*²⁶).

Rozhodující důraz byl při výběru textů kladen na jejich uměleckou hodnotu, na to, zda ob stojí také před **nesentimentálním** českým čtenářem. Vývojová linie vytyčená v Horní Lužici od Jurije Mjena (1727 – 1785) po Benedikta Dyrlicha je nesena sloupy jako Handrij Zejler (zakladatel skutečně uměleckého novodobého lužickosrbského písemnictví), Jakub Bart-Čišinski (první **světový** lužickosrbský autor), Jurij Chěžka (výrazný představitel avantgardních snah tamního básnictví) a Kito Lorenc (v jehož díle nalezneme už také prvky postmoderní). Kupodivu není výrazněji zastoupen Józef Nowak: pomíneme-li hledisko ideologické (jde přece jen o katolického kněze nikoli bezesbytku se ztotožňujícího s národnostní a církevní politikou NDR), nabízí se možnost, že si jej Josef Suchý pro sebe dosud neobjevil – anebo také pravděpodobnější domněnka, že zamýšlí Nowakovi připravit výraznější ediční počín (pro což by svědčilo také to, že z výše jmenovaných se v antologii nejmenším počtem textů prezentuje Lorenc; dříve již u nás – za Suchého výrazné spoluúčasti – samostatně knižně vydaný).

U řady autorů nahlédá Suchý jejich bližší vazby ke kulturnímu (nikoliv jen literárnímu) prostředí českému – u Smolera připomíná jeho přátelské kontakty s Purkyněm, Čelakovským, Palackým a Hankou, U Radyserba-Wjely²⁷ živý vztah k české historii mytické (Libuše) i pozdně středověké (Jan Hus), přece nás však nejvíce zajímají takové vazby, které našly svůj odraz také v autorské poetice: kolik si toho Čišinský bere z Vrchlického, Nowak z Bezruče, Skala z Tomana (že však nejde o vztah jednocestný – to si můžeme ukázat na tvorbě samotného Josefa Su-

²⁵ Ibidem, s. 7–25.

²⁶ O tom, že je takovýto romantizující přístup iluzí, totiž o toliko domněle holubičí povaze starých Slovanů a lidumilnosti slovanských bohů vide: Hrdina, J. Na slovanském Olympu, *Tajemství české minulosti*, 2013, č. 9, s. 18–20.

²⁷ Vizme také překladatelský počín Suchého následovníka Milana Hrabala, totiž jím přeložený výbor z práce druhdy monumentální, a začtěme se do knihy: Wjela-Radyserb, J. *Moudrost Lužických Srbů*, Janua, Praha 2007.

chého²⁸). Chvála srbské řeči z pera Jurije Mjena koneckonců nikoliv náhodou připomene nám *Proglas* i Svatováclavský chorál. Širšího kontextu se výše naznačenému dostává ve vylíčení dějin Horní a Dolní Lužice – u vědomí, že po jistou dobu byly **vedlejšími zeměmi** Koruny České a že také později pojí nás společný zájem i osud.

Velice zajímavé jsou Suchého interpretační vhledy do jednotlivých textů, v nichž se pohled literárního historika (až překvapivě rychle obeznámeného s lužickosrbským kontextem) a teoretika (upozorňujícího např. na Mjenovo velmi překvapivé použití sylabotónie v časech ještě před prozodickou reformou našeho Dobrovského) pojí s obrazným podáním umělcovým (uvažujícím o lyrické poezii Zejlerově:

„...vane z ní samozřejmost větru, který houpá kvítkem, vábí k tanci. I myšlenka na smrt jako by tu byla zbavena své tíhy, pouze se tesklivě snaší jako na podzim list z větve.“²⁹.

– a o lužickosrbské poezii vůbec:

„Jakou vůni má lužická poezie? Při prvním setkání obklopí nás dechem venkovských zahrádek, svěžím závanem vřesových pastvin, borových lesů a listnatých hájů, zemitou vůní rozorané hlíny, vůní chleba... Jádrem jejich národního života tkví po staletí na vesnici.“³⁰ –

původní básnický text je však tímto výkladem sepjat také s vlastními tvůrčími snahami Josefa Suchého v 70. a 80. letech 20. století, nejen s onou potřebou **ukotvení**, ale také metaforické /symbolnou platností nadané/ a zároveň věčné /často přírodninami zpodobené/ konkretizace a intimizace termínů *a priori* abstraktních).

V Dolní Lužici pak Suchý nalézá originální zjev Kita Fryca Stempela (1787-1867) s jeho *Třemi rychlými píšťalami* – ve své době zapadlými a pro literaturu fakticky znovunalezenými až v roce 1963: opus nebývalých kvalit (s intertextovými vazbami jdoucími až k Dantovi a Goethovi) možno dokonce pokládat za objev evropského významu; jak je to patrné už ze Suchého ukázky.

A pokud už hovoříme také o práci překladatele: je až obdivuhodné, jak umně se Josef Suchý vypořádával s proměnami poetik a žánrů. Jistý problém bylo lze spatřovat – a nejen zde – v porozumění jednotlivým textům (a možná také v tom, že Suchý je především básníkem)³¹. Básníkem natolik osobitým a vyhraněným,

²⁸ Z Nowakovy básně *Starý rolník (Vřesový zpěv)*, s. 103) nám následující verše připomenou baladicky laděné Suchého epizující texty z 80. let 20. století: „Věru, nebyl to let na křídlech. / Milhy podzimu se chmuří nad souvratí.“ – a Skalova sociálně laděná báseň *Zákon Srbů kdysi a dnes* (na s. 125–128) zase až přehnaně optimistické vyznění řady z nich. Blízko byla jistě Suchému také existenciálně vypjatá, elegická nota některých opusů Čišinského.

²⁹ *Stezkami lužické poezie*, s. 12.

³⁰ *Ibidem*, s. 24.

³¹ Vide: poznámka 24 s odkazem na práce H. Ulbrechtové.

že místy mohou jít možnosti přizpůsobení se originálu za samu mez překladatelských možností³².

Nicméně dlužno říci, že se jedná o knihu velmi ve své době přínosnou – a možná dokonce tehdy (nechtěně?) aktuální. Českému čtenáři mohla velmi blízce a sympaticky znít slova o úsilí Lužických Srbů o národní obrodu a kulturní svébytnost, o jejich boji proti **cizím pánům**, o potřebě spravedlivějšího světa pro rovné šíje³³.

Samozřejmě nemůžeme smlčet ani holý fakt, že jde o po dlouhé době vydanou antologii lužickosrbského básnictví – a dodnes poslední, jež by jeho existenci zaznamenávala od samých počátků po překladatelu/pořadatelovu současnost. Novější pokus Hrabalův význam Suchého vlastně ještě zdůraznil: jednak tím, kterak se Hrabal svým přece jen modernějším jazykem konfrontuje se Suchého převody z tehdy nejmladších (Lorence a Dyrlicha), především však proto, že přímo navazuje na to, co sám postrádá: celý vývoj slovanské poezie v Lužici do 60. let 20. století.

Když řekl A, chtěl jsem po něm, aby dodal ještě B; pravil ke mně kdysi Vladimír Justl (za návštěvy Ústí nad Labem, kde tamním vysokoškolským studentům přednášel o milovaném Holanovi) na dotaz, jak se to mělo se Suchého antologií lužickosrbské povídky a drobné prózy *Skrytý pramen*. Ta nakonec vyšla jako 506. svazek edice Světová četba v nakladatelství Odeon za redaktorství Daniely Turkové v roce 1981 (tedy za velmi tuhé normalizace). Obdobně graficky upravena jako svoje předchůdkyně je také stejně vypravena samotným překladatelem a pořadatelem: po úvodní studii³⁴ následují přeložené texty – provázené biografickými a bibliografickými poznámkami o autorech (se zkratkovitě zahuštěným výkladem díla; abecední řazení podle jmen jednotlivých autorů činí z těchto poznámek stručný slovníček lužickosrbských spisovatelů – prozaiků) a soupisem pramenů, z nichž Suchý pro překlady čerpal. Rozsahem obdobný svazek přece jen cosi oproti svému předchůdci postrádá: mezi autory z Dolní Lužice prý zcela absentují prozaici³⁵.

Změnou oproti předchozímu svazku je také naprostá absence předobrozeňeckých pramenů (u starších textů nelze prokázat umělecký záměr), takže nejstarší

³² U níž také nalezneme poučení o tom, který z básníků je Suchému překladatelsky nejbližší: v práci: Jakub Bart, *Čišinski v českém prostředí: literárněhistorická recepcce a překlady* na s. 60 a 66, v knize *Lužickosrbská literatura...*, op. cit., na s. 143 (kde toto vymezuje pozitivně; v případě Nowakově) či na s. 243 (kde jde o hodnocení spíše negativní; u Lorence).

³³ Což mohlo zaujmout také jednoho z prvních čtenářů chystané práce – O. F. Bablera; k tomu vide: Dorovský, I. *Vzájemná korespondence Oty Františka Bablera a Josefa Suchého*, in *Černá a bílá pravda*, s. 41.

³⁴ Suchý, J. *Kapradinový svět lužickosrbské povídky*, in *Skrytý pramen*, Odeon, Praha 1981, s. 7-17.

³⁵ Podle ústního sdělení Milana Hrabala z jara roku 2013 dochází však nyní k poněkud paradoxnímu jevu, totiž k tomu, že v čase, kdy dolnolužická varianta lužické srbštiny bojuje o své holé přežití, začínají se v Dolní Lužici objevovat neveršové umělecké texty (malého až středního rozsahu) tímto jazykem psané.

literární pokusy prózou pocházejí až někdy z počátku 19. století a (nejen) jejich charakteristickými rysy jsou:

„demokratismus, realistický pohled na skutečnost, vřelé národní citění a ostrá nota sociálně a společensky kritická.“³⁶

Při volbě autorů a textů vychází Suchý z uměleckých kvalit původních prací, zároveň chce prezentovat celý vývoj lužickosrbské krátké prózy v typickém žánrovém i tematickém zacílení a v provedení, jež bude reprezentovat dobu vzniku, autora a případně také daný umělecký směr. Za v mnohém dominující útvar s náležitou tradicí pokládá Suchý tzv. *krótkopowědančko*; což je vlastně původně z folkloru vycházející krátká výpravná forma na pomezí črty a povídky. Ta se nedožaduje knižního vydání, ale vystačí si se stránkami novin a časopisů, ano je vhodná také pro ústní předávání (její rysy tak odpovídají nejen talentu a publikačním možnostem autorů, ale také schopnostem jejich recipientů).

Na samém počátku stojí výrazný zjev lužickosrbské literatury písmácké – s naším Vavákem srovnatelný Hanzo Nepila (1761-1856) – na konci vývojové řady autoři, u nichž bychom našli i rysy postmodernismu³⁷.

Nejmladšími z prezentovaných tvůrců jsou Beno Budar (nar. 1946; v Lužici i u nás je však známý především jako básník a publicista) a (v roce 1948 v Praze narozená) Angela Stachová. Důraz je kladen na zařazení autorů do širšího kontextu: ne jen lužickosrbského, ale také širě slovanského – a německého. Základní vývojovou osu můžeme vidět takto: písmáctví – nacionálně laděný romantismus – realismus ražby mladosrbské – meziválečné folklorní zacílení – rozkvět lužickosrbské prózy v epoše poválečné.³⁸ Témata jsou Suchým vymezena takto:

³⁶ Suchý, J. *Skrytý pramen*, op. cit., s. 4; zde je ovšem potřeba se Josefa Suchého zastat před obviňováním, zda také zde nevychází až příliš vsťic mravům oficiálně tehdy v kultuře panujícím: jednak daná formulace vskutku odpovídá v knize prezentovaným textům (a nemáme důvod nevěřit, že vybíral pečlivě – a že vybrané neupravoval), jednak by tato charakteristika v mnohém přiléhala k dílu samotného Suchého. U nějž ale nenalezneme ony rysy čtveráctví: jsoucí protiváhou obrazu ustavičného existenciálního ohrožení jak lužickosrbského národa jako celku, tak jednotlivých jeho příslušníků.

³⁷ Aniž o něm Suchý hovoří; z prezentovaných textů bychom tyto rysy našli třeba u J. Kocha (využití prvků pohanské mystiky), z autorů v knize přítomných lze k postmodernistům jistě řadit J. Brězana (jehož *Krabata* možno vidět jako slovanskou variantu magického realismu) či J. Krawžu (u nás postsmrtně vydaná *Čertova kovárna* je charakterizována jako lužickosrbská fantasy).

³⁸ Také zde se jedná nikoliv o dobově poplatnou ideologickou deformaci, ale holý fakt. Jenž by ovšem snesl upřesnění, že rozvoj kvantitativní neznamená vždy nárůst kvality a že v jisté době (jako u nás: zejména v letech padesátých) k ideologickým deformacím umělecké fikce vskutku dochází: dokonce u významných autorů předchozího období (Nowak-Njechomski) či u budoucích tvůrců významu skoro světového (Bržzan).

„život prostého člověka na vsi, a to zejména život soudobý“; „témata historická, která vesměs čerpají z národních dějin a folkloru... i problémy sociální.“³⁹.

Žánrově

„dominuje humorně laděná povídka“⁴⁰.

Tematické a žánrové souvztažnosti jsou pro Suchého při dramaturgii svazku natolik důležité, že při řazení textů všude nerespektuje posloupnost chronologickou.

Explicite ovšem není zdůrazněno ono **pašování duchovního rozměru** na stránky knihy, které zde nabývá ještě výraznějších rozměrů než ve *Vřesovém zpěvu*; vždyť už část zápisků Hanzo Nepily tvoří svérázné úvahy náboženské⁴¹. Tento rozměr je implicitně spjat s často prezentovanými atributy venkovského života (jsou jimi například zemědělské práce, lidové zvyky, proměny krajiny a lidského konání v průběhu roku; blízkost zemi – i nebi); jež byly jistě důvěrně známými rodákovi z Vysočiny⁴².

Poněkud problematickou se jeví nevyváženost uměleckých aspirací a talentových dispozic u jednotlivých autorů (zdá se, že zejména těm **starším** Suchý ve svých překladech poněkud pomáhá); většina textů navíc vykazuje jemné didaktizující zacílení – jež ovšem není zhola vzdáleno Suchého prozaickým pokusům (autobiografickým črtám a povídkám, historické próze a tvorbě pro mládež – próze s dívčí hrdinkou). A když už jsme zmínili také tuto paralelu: Obraz pohanského slovanského dávnověku u takového Romualda Domašky (1869-1945) v mnohém předjímá Suchého prozaické zacílení k témuž období. U Miklawše Andrického je zase protiklad vesnice – město vylíčen jako v rané Suchého poezii (oběma je hlubinou bezpečí spočinutí v klíně selského venkova). Zpodobení devastující industrializace srbské Hole u Jana Skaly nejenže předjímá pozdější Lorence (v poezii) a Kocha (v esejistice), ale také on nám připomene z **básnické** tvorby Josefa Suchého ta místa, v nichž jsou životodárné venkovské tradice stavěny do protiváhy k etice moderního velkoměsta.

Knihla nám také nabízí důkaz uměleckých kvalit Suchého překladů. Novela *Triglav* z pera Jurije Kocha stala se totiž základem jeho pozdějšího románu; přeloženého do češtiny, jenomže J. Mudrou⁴³. Proti nebášníkovu (zřejmě ovšem vyba-venému rozsáhlejší znalostí lužické srbštiny) staví básník Suchý větší plastičnost svého překladu (zřetelnou z rozsahu použité české slovní zásoby) a na poezii sko-

³⁹ *Kapradinový svět lužickosrbské povídky*, op. cit., s. 16.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ V jejichž překladu najdeme – a to za nejtuzší normalizace – slovo Bůh psáno s velkým B.

⁴² Vide: Tioka, J. *Krajem Josefa Suchého*, in *Černá a bílá pravda*, s. 95–97.

⁴³ Vide: Koch, J. *Sestup z hor snů*, Vyšehrad, Praha 1988.

lený rytmus přeloženého textu⁴⁴. Svědectvím o kvalitě Suchého publikace tolikéž fakt, že na jejím základě bylo připraveno několik rozhlasových relací⁴⁵.

Ze zde prezentovaných příspěvků pokládám za vrchol ty, jež lze považovat za společenskokritické (implicitně odhalující pravou povahu problémů domněle zatím **nejlepšího ze společenských systémů**), vycházející z empirického poznání a následně typizace mezilidských vztahů, odvalující z textové materie balvan **permanentního národního obrození**. Mezi jejich autory patří Jurij Bržan (doposud platí, že je to:

„Nejvýznamnější současný prozaik“⁴⁶,

přestože již nežijící) i pisatel nejdelšího z přítomných textů – Jurij Koch. Pro oba – stejně jako pro autory další – samozřejmě platí Suchého premisa

„vážit jejich poselství na dnešních vahách“⁴⁷,

obsažená ovšem v nejvýznamnějším publicistickém a literárněvědném příspěvku našeho autora k problematice lužickosrbské, v jeho studii *Poezie Jakuba Barta-Čišinského*⁴⁸. Již Suchý psal v čase proměny své poetiky (o níž výše), soustředěného zájmu o problematiku lužickosrbskou ve vlastním díle básnickém a prozaickém (i publicistickém) a stejně usilovné práce na překladech z lužické srbštiny (mezi nimiž náleží čelné a čestné místo básníkovi, jemuž také Suchý přiznává „titul klasika“⁴⁹). Opírá se v ní o prohlubující se znalost problematiky lužickosrbské, studium pramenů a sekundární literatury, zkušenosti s překládáním Čišinského poezie, širší znalost literárního kontextu v Srbské Lužici (ne jen zprostředkovanou, ale osobně získanou prací na dalších překladech), někdejší vysokoškolské školení literárněvědné, nynější své zakotvení na místě nakladatelského redaktora, znalost vazeb česko-lužických (jichž je ostatně sám nositelem), jistý odstup, jež mu umožňuje nepietní, kritický přístup k Čišinského dílu (aby své pre-

⁴⁴ Upozomíme také na to, že se v dané době Josef Suchý začíná více věnovat jak epizaci svých textů básnických, tak také psaní vlastních skutečných textů prozaických (pro děti i pro čtenáře dospělých).

⁴⁵ Vide: Rudolfová, V. *Člověk, který rozdával světo*, in *Černá a bílá pravda*, op. cit., s. 78–79.

⁴⁶ Suchý, J. *Skrytý pramen*, s. 262.

⁴⁷ Suchý, J. *Poezie Jakuba Barta-Čišinského*, in *Pražské stopy Jakuba Barta-Čišinského*, s. 67.

⁴⁸ Která původně vyšla v V. svazku *Sebraných spisů* Jakuba Barta – Čišinského v roce 1977 v Budyšině (na s. 349–393); našemu čtenáři je dostupná v publikace *Pražské stopy Jakuba Barta-Čišinského* na s. 67–96 v překladu Libora Zajíčka (neboť český originál Suchého práce se nedochoval).

⁴⁹ *Ibidem*, s. 67.

mise vskutku učinil zadost)⁵⁰, i vlastní zkušenosti básnické (dávající lépe pochopit snahám kolegovým a zároveň obohacující text řadou nejen umělecky působivých, leč také přesných a výstižných obrazných zkratek⁵¹).

Nejdůležitější z výše zmíněného je samozřejmě bezprostřední kontakt s dílem Čišinského; a to ne jen kontakt překladatelův: předpokládáme, že Suchý poznal mnohem více, než nakonec přeložil a uvedl na domácí literární scénu (v antologii *Vřesový zpěv*). Svě úsilí mohl navíc konfrontovat s předchozími snahami Adolfa Černého (básníka Jana Rokyty) a dát do souvislosti se svojí tehdy vznikající literární tvorbou (řekněme, že šlo o několikrát vzájemně se obohacující souznění), z níž do překladů (a koneckonců také do kritického pohledu na Bartovu poezii) přináší svá stanoviska a své náhledy⁵².

Čišinský mohl být Suchému blízký v několikrát směru: především žánrovým rozptylem tvorby a jejím zázemím ideovým⁵³, ale také tím, že před přítomností jakékoli tendence ve svých textech upřednostňuje účín estetický⁵⁴. Čišinský jako čelný představitel mladosrbského hnutí stojí vlastně (do jisté míry však jako pokračovatel Zejlerův) na začátku skutečně umělecké lužickosrbské literatury: svojí

⁵⁰ „Nejvážnějším problémem... je užívání hexametru, který se... zvlášť ostře sráží s duchem jazyka, na což upozornil básníka již Armošt Muka.“ – tamtéž, s. 71. (Vskutku Suchý neovládá lépe lužickou srbštinu? – daný citát svědčí o tom, že do ní proniká dokonce jako básník.)

⁵¹ Nicméně Suchý užívá také poněkud antikvizujících a emblematických označení – hodnocení „lvi rozmach“ nebo „orlí spár“; s nimiž jako bychom se ocitli kdesi v 19. století.

⁵² Ulbrechtová, H. *Jakub Bart-Čišinski v českém prostředí: literárněhistorická recepcce a překlady*, op. cit., s. 60: „Černému se podařilo zachovat lexikální i metrickou stránku originálu, avšak především se mu podařilo vystihnout patos Čišinského; v podání Suchého je Bart více »intimní« a harmonický, čtenář se tak může dostat do dialogu s básníkem snáze nežli v originále či překladu Černého.“ Ibidem, s. 62: „Josef Suchý si pak cíleně vybral některé texty meditativního či reflexivního charakteru... Obecně vzato, je největší slabinou překladů Suchého... někdy nedostatečná znalost lužické srbštiny, která vede k určitým sémantickým posunům. Suchý dost často staví na homofonii mezi češtinou a lužickou srbštinou – a těžko říci, zda je tomu tak na základě jeho nedostatečné znalosti lužickosrbského lexika, či zda tak činil záměrně.“ – na Suchého domnělou nedostatečnou znalost lužické srbštiny si mi v soukromém rozhovoru stěžoval také J. Mudra. Ibidem, s. 63: „Naopak nejlepším překladovým textem Suchého je báseň Nevidět hvězdy na nebi... Tento text, postihující prostor od rodné vsi přes přírodní obrazy (jezero, les) a lidskou společnost až »ke hvězdám«, je výraznou komprimací romantických a neoromantických tendencí“.

⁵³ Jako u Suchého u něj převažuje poezie; v níž se od počátků objevuje tendence epizující. Je však také nejen tvůrcem prózy, ale dokonce dramatu (zde Suchý toliko překladatelem). Také on ani v publicistice a kritice nezapře „ostré oko a pero básníka“ (Poezie Jakuba Barta..., s. 68). Jeho básnické počátky jsou úzce svázány s Prahou (Josef Suchý zde trávil jeden semestr svých vysokoškolských studií – a právě tehdy vstupuje do širšího literárního povědomí účastí na jednom z večerů, jimiž Umělecká beseda představovala na podzim 1947 tehdejší mladou literární scénu) – stejně jako počátky jiného lužickosrbského kněze a básníka, Józefa Nowaka. Úzké jsou Čišinského vazby k širšímu světu slovanského (a idealizující, romantický je jeho pohled na slovanský pohanský dávnověk – poněkud paradoxní u katolického kněze), k tradicím, k venkovskému prostředí.

⁵⁴ Suchý na s. 69 hovoří o požadavku náročné umělecké úrovně, jež klade nejen na texty vlastní.

tvorbou předjímá modernistické snahy konce devatenáctého věku (sám byl však modernisty nepochopen – jako on tyto bezezbytku nepřijímá; obdobně jako náš Vrchlický – jež zná a překládá⁵⁵). Absence explicitních buditeckých snah činí ovšem verše ve své době nepřístupnými širšímu lužickosrbskému publiku (stejně jako přítomnost exkluzivních básnických forem a postupů v nich⁵⁶).

Od analýzy jednotlivých Čišinského textů postupuje Suchý k rozboru celých básnických sbírek – a následně k jejich interpretacím; v nichž často využívá konkretizujících, zpředměťujících básnických obrazů. Kde je to funkční, neopomene zdůraznit vazby k literatuře české i jiným slovanským literaturám⁵⁷ – synchronní a diachronní zakotvení Čišinského tvorby však nejusilovněji hledá v samotné kultuře lužickosrbské. Již staví Bart jeden z mezníků svojí *Knihou sonetů* (*Knihla sonetow*, 1884)⁵⁸, v níž:

„lužická srbsčina zahrála bohatstvím zvukových a významových odstínů, zrodila se tu zcela nová metaforika, zazněla dosud neslychanými ozvěnami rýmů...⁵⁹. V tragicky a vlastenecky úderných básních verš kráčí v trocheji, v elegických se odívá do jambu“⁶⁰.

Zdůrazňujeme-li Suchého potřebu osobní blízkosti pojednávanému objektu, neučiníme výjimku ani u Čišinského: neboť oba básníci tolik toho mají společného! – například názorový a umělecký vývoj (názorový je patrný skrze ten umělecký), jenž se uskutečňuje v určitých etapách. U Čišinského vidí Suchý tři takovéto důležité etapy⁶¹: v první, počáteční fázi jde o návaznost na Handrije Zejlera a přes něj na poezii lidovou, dominuje lyrika spolu se snahou o zvládnutí básnické formy. Od sbírky *Serbske zvuki* – ve druhé etapě – nalézáme v Bartově poezii široké rozpětí básnických žánrů, hloubku životního ponoru, převahu obsahu nad formou, tendenci po zjednodušení básnického výrazu, ovšem také postupné vyčerpávání tvůrčích postupů. Závěrečnou fází básníkovy vývoje nám představují poslední tři sbírky, ve kterých období vzmachu střídají projevy únavy; důležité je Čišinskému ukotvení na lužickosrbském venkově a v explicitě projevované katolické víře⁶².

⁵⁵ Ovšem také Nerudu, Čecha, Heyduka, Mayera (u nějž jej zřejmě zaujala nota sociálněkritická) a Jana Rokytu (Adolfa Čemého); kritizuje-li Bart básnickou modernu, jde především o kritiku moderny české.

⁵⁶ Oceňme Suchého znalost specifik jednotlivých básnických útvarů tradičního básnictví.

⁵⁷ Paralelu mezi Bartovým odporem ke germanizaci (jíž je provázána tehdejší překotná industrializace Lužice) vidí například v boji čermohorských junáků proti Turkům.

⁵⁸ „Působil na něj též Vrchlického důraz na subjekt v poezii.“ (*Poezie Jakuba Barta...*, op. cit., s. 73); „Myslence ovšem přiznává před formou primát.“ (Ibidem, s. 74.)

⁵⁹ Bart je Suchým vnímán jako tvůrce mužského rýmu v lužickosrbské poezii.

⁶⁰ *Poezie Jakuba Barta...*, op. cit., s. 74.

⁶¹ Jednotlivé fáze tvůrčího (i názorového) vývoje Josefa Suchého podáváme vlastně na téměř celé ploše monografie *Básník Josef Suchý*.

⁶² Ibidem, s. 90–95.

Píše-li pak Josef Suchý o Čišinského básnických obrazech, vědomě tím charakterizuje vlastní tvůrčí snahy:

„jeho metafora proměnila jako kouzelné rádlu přírodu v lidský život a zase jinde obraz ze života lužickosrbské vsi v přírodu.“⁶³.

Několikrát ve studii zmiňuje Čišinského obraz Srbské Lužice jako „ostrova“ osamocené „v moři“. Ten později využije nejen Kito Lorenc, ale sám Suchý jej přepodstatní do podoby „démantového zrnka mezi dvěma žemvy“ (viz dále). Skrze svoji obraznost vztahuje se Čišinský k obsáhlejšímu představovému univerzu, do nějž vkládá náhled na eticko-existenciální rozměry bytí národního kolektivu i každého jedince:

„Nejlepší básně se pozvedají k hluboké reflexi nad životem a jeho smyslem, nad otázkou času, nad osudem člověka a problematikou současné společnosti.“⁶⁴

Klíč k tomu, proč, přestože byl náš básník mnohými pokládán za idylika, mají jeho nejlepší opusy k idyle daleko, poskytuje nám on sám svoji charakteristikou nejpůsobivějších děl lužickosrbského **klasika**:

„nikoli v idyle, ale v konfliktech a střetech vydávala Čišinského poezie své nejrarejší plody.“⁶⁵.

A konkretizuje-li ještě více, tedy jako by tím vykládal své tvárné úsilí vedoucí k nejlepším textům let čtyřicátých a šedesátých:

„Nejlepší básně se pozvedají k hluboké reflexi nad životem a jeho smyslem, nad otázkou času, nad osudem člověka a problematikou současné společnosti.“⁶⁶.

Také jeho tehdejší verše jsou místy

„plné temných míst, mávání křídel zajatého orlího ducha, rychlého pohybu myšlenky a slova mezi modří nedosažitelného nebe a čemou hlubinou propasti.“⁶⁷.

Pro oba autory je důležité jejich dominantní ukotvení v univerzu venkovském, vesnickém: se vším, co k takovému životu patří. Je-li pro Čišinského zdrojem

⁶³ Ibidem, s. 77.

⁶⁴ Ibidem, s. 80.

⁶⁵ Ibidem, s. 83.

⁶⁶ Ibidem, s. 80.

⁶⁷ Ibidem.

obnovy tvůrčí síly jeho návrat do Lužice na konci života⁶⁸ (přestože jej v plnosti nevymaňuje z izolace⁶⁹), poskytují Suchému inspiraci jeho občasné návraty na rodnou Vysočinu.

Tomu Suchému, který ke vzletu jazyka vpravdě **básnického** přidává závaží teorie; takže je schopen posoudit, kolik a čeho nového Jakub Bart-Čišinský do lužickosrbské poezie přináší. Přitom si všímá, jak od Vrchlického přebírá zálibu v poetismech, kterak z potřeby rytmického i významového zpřesnění textu vytváří do té doby neznámá epiteta, nakolik u něj dominují abstrakta (implicitně pak dodává, jak se tato usiluje konkretizovat).

K Čišinského pokračovatelům v Srbské Lužici (Józef Nowak, Skala, Mina Witkojc, Jakub Lorenc – Zalěski a Jurij Chěžka) dodáváme ovšem ještě jedno jméno: Kito Lorenc. Neboť také on dosahuje

„vysoké umělecké úrovně použitím významových kontrapunktů.“⁷⁰

Neboť pro něj – jako pro většinu výše jmenovaných – platí snaha:

„přinést... lužickosrbské literatuře novou, umělecky náročnou kvalitu, která by obstála v současném evropském literárním kontextu.“⁷¹

Stojí-li poezie Jakuba Barta-Čišinského na samém počátku takovéto vývojové linie, je pak tvorba Kita Lorence jejím dovršením. Není jistě náhodou, že tři z jejích vrcholů vybírá si Josef Suchý do centra svojí pozornosti.

„Adolf Černý je doposud nejlepším českým překladatelem Barta-Čišinského, zatímco Josef Suchý musí být hodnocen jako nejlepší český překladatel Józefa Nowaka... Suchému jako překladateli více konvenuje volný verš a rytmus; religiózní ladění je sice vlastní i českému překladateli, avšak více v tiché rezignaci a idylickém světě pozdního Józefa Nowaka nežli v rozervaném pozdně romantickém lyrickém subjektu Bartově.“⁷² –

takto hodnotí Helena Ulbrechtová nejen Suchého převody z Čišinského, ale také jeho výběr z umělecké tvorby dalšího z **klasiků** lužickosrbské (homolu-

⁶⁸ „Lidský prvek je v Čišinského poezii úzce propojen s krajinou“ (tamtéž, s. 92).

⁶⁹ Za svého života není Jakub Bart-Čišinský v Srbské Lužici plně doceněn; mnohem pozitivnějšího ohlasu dostalo se jeho dílu v Čechách: mj. také od Jaroslava Vrchlického.

⁷⁰ Ibidem, s. 80.

⁷¹ Ibidem, s. 72.

⁷² Ulbrechtová, H. Jakub *Bart-Čišinský v českém prostředí: literárněhistorická recepce a překlady*, op. cit., s. 60, 66.

žické) literatury *Píseň – věrná družka*, který v roce 1995 vyšel v tišnovském nakladatelství Sursum⁷³.

Vydání knihy je provázeno zasvěcených Suchého doslovem⁷⁴, v němž upozorňuje, že vychází především z budyšínského výboru Bena Kučanka a Štěpána Delana⁷⁵; zároveň reaguje na ideologicky podmíněné césury ve vydávání Nowakových textů za nacistů i komunistů⁷⁶. Básnický svět Nowakův kótují symbolné podání lužickosrbských tradic a dějin, venkovského, vesnického bytí – včetně jeho konkretizace děním přírodním – a ozvláštňení pohledem vzhůru, směrem k Bohu; s vědomím, že

„...pro tohoto básníka byl národ první jsoucnou po Bohu.“⁷⁷

Do zřetelného místa v domácím lužickosrbském kontextu řadí Józefa Nowaka vymezení za pozdního představitele hnutí mladosrbského; s vazbami nejen na Čišinského (první ve výboru otištěná báseň je zasvěcena právě jemu, z autobiograficky laděných próz původně rukopisných je tištěna vzpomínka Jak jsem viděl Čišinského, Nowak se narodil ve Wotrově – místě, kde je Čišinský pohřben a Suchý v *Doslovu* zdůrazňuje, jakou iniciační úlohu má pro něj **dvojí** setkání s Čišinským: s člověkem, a s básníkem), ale také hlouběji k romantickým tradicím quasifolklorním (Zejler, Smoler) zejména v básnických počátcích. V jeho dalším tvárném a ideovém vývoji pak sehrála důležitou roli léta pražských studií a především kontakt s poezií Bezručovou⁷⁸ (Petr Bezruč⁷⁹ znamená pro Nowaka⁸⁰ tolik jako pro Čišinského Vrchlický).

⁷³ „Z lužickosrbských originálů s přihlédnutím ke knize *Pěseň – družka swěrna. Wuběrk z basnjow, dramatiky a prozy* vydané nakl. Domowina v Budyšině vybral, přeložil a doslov napsal Josef Suchý.“

⁷⁴ Suchý, J. Doslov, in Nówak, J. *Píseň – věrná družka*, Sursum, Tišnov 1995, s. 155-165.

⁷⁵ Nowakova synovce a také kněze.

⁷⁶ V soukromém dopise pisateli práce k tomu dodává: „Vybral jsem z dobrého to nejlepší. Z prózy jsem zařadil Pout' k výšině, která je myticky zabarvená a znamenitá. V padesátých letech nesměla vyjít. Není ani v budyšínském výboru.“

⁷⁷ Suchý, J. Doslov, in Nówak, J. *Píseň...*, op. cit., s. 156.

⁷⁸ „S dílem Petra Bezruče se mladý teolog Józef Nowak seznámil jako první Lužický Srb v roce 1915.“ (Zmeškal, V. Úvod ke sbírce Slezské písně v lužickosrbském překladu, in Nówak, J. *Píseň – věrná družka*, op. cit., s. 21 – Zmeškal dále hovoří nikoli o Bezručově vlivu na N. tvorbu, ale o společných rysech: duchu, tónině a především patosu).

⁷⁹ Kterého místy toliko parafrázuje: Sto tisíc je nás ještě kolem Budyšina / a osmdesát tisíc zbylo kolem Chotěbuzi.“ (*Píseň – věrná družka*, s. 27); upozorníme na podstatný rozdíl v počtu ještě žijících mezi Nowakovou a Bezručovou básní (nazvanou příznačně: 70.000) a v Lužici dokonce na rozdíl mezi někdy a nyní (když se oproti Bezručovi optimističtější pohled věkem kaboní, neboť se stavy mateřským jazykem hovořících a ke svému národu se hlásících Lužických Srbů spíše snižují).

⁸⁰ „Významným Nowakovým překladatelským počinem byla účast na tlumočení *Slezských písní* Petra Bezruče. Výběr budyšínského nakladatelství Domowina... (1962) obsahuje 19 překladů Nowa-

Nowakovy básně jsou víceméně otištěny v chronologickém pořadí svého vzniku (případně vydání); předznamenání k jednotlivým oddílům ukazuje na Suchého hlubokou znalost metaliteratury původem lužickosrbské. Suchému mohlo při překládání konvenovat, že národně buditelská a obranná tendence je zde vystředena v realistickou expresivitu bezručovské ražby⁸¹. Tu navíc zdůrazňují explicitní vazby ke kulturnímu a geografickému světu českému⁸². Dále mu asi bylo asi blízké též přenesení mystického zážitku novozákonního do současných prostor a jeho transformování v prožitek přírodního bytu – aby se ve spodních vrstvách palimpsestu kradí odhalilo zacilení nacionální (například v básni *Advent*). Uvědomme si totiž, že tyto překlady vycházejí v čase po listopadu 1989, tedy v době, kdy se v Suchého poezii přece jen otevřeněji ozývají křesťanské hodnoty (spolu s traktováním dvou klíčových novozákonních událostí v koncentrujícím symbolném jich zpodobení co přítomně se odehrávajících). Jistě také dobře porozuměl tázání se řekněme eschatologickému, ohlížení se po posledních věcech nikoli obecně člověka, ale – vlastního života. S vědomím (ba jistotou), že lidský úděl nekončí se smrtí těla. Zdůrazňování **tradičních hodnot** bylo stejně potřebné jako proti proudu jdoucí za časů socializující NDR (kdy vznikají některé Nowakovy básně) i v epoše raného gründerského kapitalismu u nás (tehdy vznikají Suchého překlady a vychází knížka).

Ze značně bohaté Nowakovy dramatické tvorby, z níž se některé opusy týkají také našich (nebo společných) národních dějin⁸³, si Suchý pro převod do češtiny nakonec vybírá **scénickou vlasteneckou báseň** z roku 1928 *Lubin a Spréva*, původně vytvořenou pro slet Domowiny v Budestecích: po způsobu antických dramát využívá jednotlivých protagonistů a chóru⁸⁴.

Do značné míry objevené (neboť v řadě případů jde o práce zatímně netištěné: nejen u nás, ale dokonce ani v Lužici!) jsou v knize prezentované texty prozaické, esejistické, publicistické. Za stěžejní pokládám z nich takové, v nichž se autor staví proti obrazu náboženství jako pouhé součásti lužickosrbského folkloru, kde ukazuje na problematiku především socialistické národnostní (a rodinné) politiky nepřející duchovním hodnotám, ve kterých zdůrazňuje osobní a kmenovou zodpovědnost Lužických Srbů⁸⁵ za budoucnost národa⁸⁶. Paralelou

kových.“ (Šindar, J. Józef Nowak sedmdesátníkem, *Listy Památníku Petra Bezruče, Nová řada*, 1964, č. 20, s. 3.

⁸¹ My jsme lid hoře, nouze a trápení - - / na krvavých bojištích bití jsme klnuli pánům, / naše píseň je nenávisť, svízeľ a běda.“ (*Píseň – věrná družka*, s. 14).

⁸² Např. báseň *Zlatá Praha* na s. 18–19; s novozákonní symbolikou Matky a pelikána.

⁸³ Vide: nedávno v českém překladu Šindarově a jeho péči vydané cyrilometodějské drama *Morava volá*.

⁸⁴ Nejvýznamnějším N. dramatem je však bezesporu *Nevěsta svobody*.

⁸⁵ Nikoli bez vazeb k textům básnickým a k Suchého vlastnímu myšlenkovému univerzu: „Josef Suchý tedy ukázal hlavní složky Nowakovy poezie. Důležitý je právě mýtus Lužice, který je téměř

Nowakových uměleckých snah jsou jeho texty životně – zpovědní, v nichž odkrývá své kořeny lidské i umělecké: hovoře o druhých promlouvá o sobě: například zamýšlí-li se ve vzpomínce na dětské setkání s Čišinským nad úlohou kněze v lužickosrbském národě (i pro něj).

Také tato Suchého překladatelská práce dočkala se širší recepce a kritické odezvy v domácí kultuře, stejně jako jsou jeho předchozí aktivity pozitivně hodnoceny v prostředí lužickosrbském⁸⁷; přičemž mj. ukázala, že vzájemné vazby nekončí se zánikem Rakousko – Uherska, ale pokračují přes odlišnost politického, ekonomického a kulturního vývoje: když právě kultura (a literatura v jejím rámci) ukazuje se být klíčem k pochopení spojitého v odlišném, klíčem k porozumění a spolupráci. Autor narozený na konci 19. století⁸⁸ (Józef Nowak žil v letech 1895 – 1978; výbor tak vychází vlastně k 100. výročí jeho narození) přesvědčivostí svých argumentů a uměleckým účinem textů oslovuje čtenáře končícího se věku 20.

„Kito Lorenc je bezesporu nejvýznamnějším žijícím básníkem srbské i německé Lužice. Jeho tvorba je úzce spjata s moderními evropskými proudy, jakými je v posledních letech např. »básnictví slova« demonstující některé Gadamerovy filozofické teze o jazyku... Jeho tvorba je právě jednou z těch křížovatek a uzlů vývoje lužickosrbské literatury, která se začíná slovanskému literárnímu prostředí vymykat... Tvorbu K. Lorence je možno rozdělit do několika fází. Počáteční... ukazuje, jak básník mířil »ven« z dogmatických témat. Fáze druhá spadá do druhé poloviny 60. let a do let 70., kdy Lorenc vytvářel především poezii krajiny a jejího mýtu; poezii spřízněnou s Janem Skácelem... Období, které přálo rozvoji poezie zemí se socialistickým zřízením [...] a které bylo zároveň v dějinách literatury snad poslední epochou, kdy vznikala díla do jisté míry komplexní a ztělesňující určitý celistvý model. Že však i z něj vedla cesta směrem k heterogenosti, dokazuje dnes např. pro Lorence ústřední symbolika té doby – strom a kořeny. Od 80. let do současnosti se Lorenc pohybuje (a s každou sbírkou výrazněji) směrem k již zmíněné »poetice slova«. Slovo se stává ústředním uzlem jeho textů a právě ono dává prostor k nekonečným řetězcům asociací odrážejících v sobě spojení jazyka a bytí.“⁸⁹

jediným tématem jeho poezie. Ten totiž podle našeho názoru tvoří další stupeň jejího obrazu: od prostého pojmenování v poezii Zejlerově a jeho následovníků, dále přes mýtus historický, zachycený v povídkách pozdního 19. století, přes estetický model, kterým byla Lužice obdařena v poezii Čišinského a Lorence-Zalěského, až po nové poetické zpracování religiózního mýtu národní etiky u J. Nowaka. A právě mytické statické pojetí časoprostoru našlo ohlas v tvorbě J. Suchého.“ – *Lužickosrbská literatura...*, op. cit., s. 144–145.

⁸⁶ Nowak J., *Píseň – věrná družka*, op. cit., s. 106: „pídí se po tom, co je za věcmi“; „člověk musí doma napřed získat silné kořeny, než se vydá do světa.“; Domnívám se, že tyto výzvy zněly stejně nečasově také sluchu Čecha (či Moravana) z konce století. Josefa Suchého – jako každého katolíka – jistě oslovilo mariánské kázání k Panně Róžantské; a fejetonově laděná úvaha *Lužickosrbská rodina – srdce národa* také jistě zněla v souladu s jeho osobní životní zkušeností.

⁸⁷ Vide: Měšťan A., *Děti doma lužickosrbsky nemluví*, „Denní Telegraf“, 23.09.1995, s. 4, a Krawža J., *Jazyk podobný; problémy obdobné*, „Severočeský regionální deník“, 30.10.1993, s. 18.

⁸⁸ „v jeho tvorbě jsou kontaminovány prvky sociálně laděných avantgard (typ Bezručů včetně metrické kompozice) a sémantický náboj moderny katolické.“ (*Lužickosrbská literatura...*, op. cit., s. 139).

⁸⁹ *Lužickosrbská literatura...*, op. cit., s. 229–230.

Básníka dovršujícího první etapu svého vývoje a stojícího na počátku etapy druhé⁹⁰ podařilo se šťastně přenést do české literatury připravené na recepci Kita Lorence jak experimentem let šedesátých tak (na straně druhé) poezií Skácelovou⁹¹. Lorenc v ní zároveň vyplňuje ono místo, jež už je (počínající se normalizací) uzavřeno pro autory domácí. V osobě Josefa Suchého se pak jeho texty setkávají s překladatelem, který uzavírá jedno ze svých životních a tvůrčích období, fázi poezie existenciálně laděné a místy expresivně vyostřené, navazující na tvorbu Demlovu a temné poválečné opusy Zahradníčkovy. Lorencův *Nový letopis* (vydaný v roce 1972 v edici poezie Klín v nakladatelství Práce) proto na některé své čtenáře mohl působit dokonce jako zjevení⁹².

Přestože mají v knížce převahu texty převedené Josefem Suchým, dává H. Ulbrechtová nakonec přednost druhému z překladatelů:

„Josef Vlášek pak podle mého soudu nejlépe vystihnul poetiku Kita Lorence.“⁹³.

Oba překladatelé se znají už od konce let šedesátých, Vlášek přece jen ovládá lužickou srbštinu o něco lépe – nicméně autorem edičních poznámek a doslovu v knize je Josef Suchý; který prý už tehdy měl pro sebe přeloženu celou Lorencovu *Strugu*. S lužickosrbským básníkem posléze navazuje čilý korespondenční i osobní styk⁹⁴. Oba mají společné vazby k osobě a poezii Jana Skácela (ten koncem 60. let pomáhá Suchému získat redaktorské místo v nakladatelství Blok). V dané vývojové fázi Suchého tvorby mu z lužickosrbských tvůrců, jimž se více věnuje, stojí Kito Lorenc určitě nejbliže (jako se později potkává s Józefem Nowakem). Lorencova tvorba se ostatně vydává směrem nastoupeným Suchého generačními souputníky a přáteli Vladimírem Vokolkem, Emilem Julišem či Ladislavem Novákem (ačli je z domácích autorů obdobné poetiky Lorencovi věkově blíže Josef Hrubý).

Možná s ohledem na v 70. letech nastoupený vývoj své básnické tvorby i s ohledem na dobu, v níž kniha vychází, si Suchý Lorencovu tvorbu poněkud překladatelsky a interpretačně přizpůsobuje k jednoznačnějšímu, idyličtějšímu

⁹⁰ K. Lorenc má za sebou sbírky: *Nové časy – nové svatby* (1961), *Struga* (1967) a *Klíče a cesty* (1971).

⁹¹ Prvním českým překladatelem Lorencovým byl ostatně právě Jan Skácel; báseň *Písně ze Slepa* vychází v r. 1969 v Hostu do domu.

⁹² Vide: Štěpán, L. *Básník tichý a skromný srdcem*, s. 16: „Doslova jako zjevení ve své době zapůsobil výbor z poezie jednoho z nejvýznamnějších současných lužickosrbských básníků Kita Lorence *Nový letopis*...“.

⁹³ *Jakub Bart-Čišinski v českém prostředí...*, op. cit., s. 60.

⁹⁴ Důkazem intenzity tohoto vztahu je také Lorencův nekrolog za Josefem Suchým; vide: Lorenc, K. *Za přechodem Serbow, in Černá a bílá pravda*, op. cit., s. 124–126.

a optimističtějším jejímu vyznění⁹⁵. Zároveň ji přibližuje vlastní tvůrčí i životní zkušenosti:

„Dvěma klíčovými obrazy Lorencovy poezie jsou řeka a strom.“⁹⁶ –

což koresponduje jak s místem těchto emblémů v Suchého básnické i prozaické tvorbě (a hodnotami, jež jim přikládá: zakořenění v tradici, místě, čase, rodině, rodu – plynutí a předávání zkušeností, myšlenek, podob), tak i s osobním překladatelským kontaktem s těmito přírodninami v místě zrodu a v místě nově nalezeného bydliště (v Brně na břehu Svitavy): když se stávají prostředníky duchovního transferu jistiny domova. U Lorence je ovšem na místě zdůraznit dynamiku těchto motivů

(„strom který zapouští kořeny v letu“⁹⁷)

a jejich vevázání do intertextových vazeb v rámci rodu (Lorencovým dědečkem byl Jakub Lorenc-Zalěski) a vůbec lužickosrbských literárních tradic (vedoucích až k písmákům Hanzo Nepilovi a Jano Hančo-Hanovi); Suchý ovšem neopomene zdůraznit ani vazby k literatuře německy psané (Johannes Bobrowski; ostatně sám také J. Suchým překládaný) – vždyť Lorenc jest básníkem dvojdvojným: jako později u básníka Dyrlicha či prozaika a esejisty Kocho jsou jeho německy psané opusy nikoli autorskými překladovými variantami, ale vlastně nově vznikajícími, zcela novými díly.

Vstupenkou na českou scénu byly ovšem též zřetelné úlitby démonům normalizace, které se v doslovu projeví frázemi opomíjejícími Lorencovo kritické a ekologizující myšlení (za nímž v pozadí stojí úzkost existenciální: v níž je ohrožovaná příroda prorostlá s omezováním bytu národního):

„Lorencova poezie je bytostně srostlá se socialistickým dneškem Lužice a jeho báseň sahá směle po originálním zobrazení snah soudobého člověka, dobyvatele vesmíru.“⁹⁸

Poněkud zapomenuta zůstala Lorencova skepse k výtobytkům nejmodernější techniky a slepé, do minulosti se neohlížející industrializaci (když je možno v zrcadle minulosti spatřit spíše temnou budoucnost).

Vysvětlivky na s. 105-107 prozrazují velmi dobrou tehdejší (už!) Suchého znalost lužickosrbské problematiky i tamního synchronního a diachronního literárního kontextu (co nezbytné průpravy k oběma pozdějším antologiím). – Ovšem

⁹⁵ Vide: *Lužickosrbská literatura...*, op. cit., s. 240.

⁹⁶ Suchý, J. *Strom Kita Lorence*, in Lorenc, K. *Nový letopis*, Práce, Praha 1972, s. 101.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 101.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 102.

také snahu po hledání přesahu k jakési **slovanské vzájemnosti**; kterýmžto poněkud zprofanovaným termínem vyjadřujeme osobitý Suchého vztah k slovanskému prostředí, ano hledání onoho spojitého, jež napříč aktuálně panující politickou situací otevírá bazální existenciální témata k souznění a spolubytí (nejen) v literatuře. Zde se nabízejí vazby k Suchého básnické a prozaické tvorbě od počátku 70. let a k zde přítomnému myšlenkovému světu, jež obsáhne prostory západo- (poezie, próza s dívčí hrdinkou a próza historická), východo- (poezie a historická próza) i jihoslovanské (próza).

Z Lorencova zatímně vydaného díla vybírá si Suchý⁹⁹ texty spíše komorněji laděné, méně gesticky rozmáchné a experimentující s jazykem, více ukotvené v tradici, rytmicky sevřenější, nadané zřetelnějším (do textové struktury vstupujícím) rytmem – včetně rýmů – i zdobnější a snáze dešifrovatelnou metaforikou. (Lorenc může být Suchému blízký též prací s barvou, dynamikou jejích proměn, její funkcí prostorotvornou či její symbolikou.) Takové básně, jichž fikční svět je zkrátka podoben tomu z jeho vlastních básní: včetně časoprostorového zakotvení či tichých a úpěnlivých tónů ekologie ducha, duše (do níž přeznívá „smrt lesa“¹⁰⁰). Přes v doslovu deklarované jdoucí vlastně proti snadnému a jednostrannému optimismu tak zvaného socialistického realismu. Ekologie ducha je totiž ekologií paměti: a spor mezi někdy a nyní nevyznívá vždy příznivěji pro přítomné. Hlad tišený v Nepilových textech a Lorencově básni **hořkou lebedou** může být obrazem neumlčitelného hladu po pravdě a svobodě za rozličných dějinných okolností i politických systémů. Nepřiznaně a možná trochu na truc době vzniku básní i překladů počítá se tu s vyšší, nadpозemskou spravedlností – se spravedlností, v níž je – jakož také ve výpovědi umělecké – potřebí:

„zachovat všechno, mít potřebu to sdělit.“¹⁰¹

Nicméně Suchého sdělení je – na rozdíl od původního Lorencova – přece jen skryto do enigmat¹⁰² a poněkud plošší¹⁰³. Překladatel se často

„vnořil... pouze do jedné vrstvy, která nejlépe odpovídala jeho naturelu.“¹⁰⁴

⁹⁹ Experimentální linie Lorencova tvorby (plně rozvinutá ve třetí vývojové fázi tohoto autora; torzovitě zachycené Hrabalovými překlady v antologii *Jazyk, jímž porozumíš větru*) je patrně blíže překladatelskému naturelu Vláškovu.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 25.

¹⁰¹ Ibidem, s. 64.

¹⁰² Náboženský motiv sv. Kryštofa na s. 74.

¹⁰³ „snižuje protiklady a snižuje napětí“ (*Lužickosrbská literatura...*, op. cit., s. 241).

¹⁰⁴ *Lužickosrbská literatura...*, op. cit., s. 240.

Touha po úlevném spočinutí ve zpřítomněných, krajově konkretizovaných tradicích a silící tíhnutí k idyle (jež nalézáme v Suchého poezii let sedmdesátých) sehrály tu, myslím, důležitější roli, než potřeba vyjít vstříc prosazující se kulturní **normalizaci**.

Jeden z nejmladších autorů, jimž se Josef Suchý ještě stihнул jako překladatel věnovat, Benedikt Dyrlich o něm tvrdí, že se vždy cítil úzce spjatý s oním proudem v Srbské Lužici, jenž klade důraz především na hodnoty umělecké:

„systematicky překládal novou a nejmladší lužickosrbskou poezii... Josef Suchý se cítil spojený s mladým a kritickým duchem, který se navzdory kulturně-politickému diktátu probudil v literárním světě Lužických Srbů druhé poloviny minulého století.“¹⁰⁵ –

a právě z pera autorů v tomto proudu zastoupených pochází valná většina překladů básnické tvorby Josefa Suchého do lužické srbštiny; přičemž cesta k posmrtně vydanému souboru z poezie našeho básníka je blíže vysvětlena v předmluvě Milana Hrabala *Srdcem básní proti kamení života*¹⁰⁶, v níž je zdůrazněno, kterak Suchý vždy toužil mít vydán alespoň útlý svazček svého díla v jazyce nejmenšího ze slovanských národů¹⁰⁷.

Péčí vamsdorfské Městské knihovny vydaný výbor ze Suchého poezie obsahuje zrcadlově proti sobě stojící Suchého originály a lužickosrbské překlady textů buď s tematikou lužickosrbskou – buď blízké čtenářům tamní poezie (a také jednotlivým překladatelům)¹⁰⁸.

O jakou že poezii šlo, můžeme si ukázat na básni *Odcházet jsem od tebe*. Tato, psána dávno před kontaktem s lužickosrbskou literaturou (totiž v 50. letech za časů Suchého zařazení k Pomocným technickým praporům /PTP/), obsahuje totiž v sobě mnohé z toho, co bychom našli v novější lyrice lužickosrbské. Například obraz bytí člověka hluboce zakořeněného v bytu přírodním a zavlažovaného pramínky jakési vyšší lásky, milosti až nadzemské. Vztah mezi mužem a ženou je zároveň derivátem i zrcadlem vazeb duchovních: k tradici (včetně hodnot etických), krajině, zemi, k Bohu. Volný verš je rytmován refrénovitými návraty obrazů, motivů, textových pasáží – návraty stojícími vždy o patro výše poznaným (a občas i kradí vysloveným). Tlumená expresivita dává vyniknout symbolné platnosti slov.

¹⁰⁵ Dyrlich, B. Josef Suchý se cítil spojený s lužickosrbskou avantgardou, in Suchý, J. *Tvář času / Wobličo časa*, Městská knihovna, Varnsdorf 2012, s. 1.

¹⁰⁶ Hrabal, M. *Srdcem básní proti kamení života*, in *Tvář času / Wobličo časa*, s. 6.

¹⁰⁷ Nicméně už nezmiňuje, že tato informace pochází původně od autora studie; který se – leč za Suchého života mamě – o toto zasazoval u nás doma i na západ od našich hranic.

¹⁰⁸ Pro ilustraci uveďme náhled Suchého blízkého přítele Kita Lorence na Suchého tvorbu: „Je to originální český básník, autor básní hlubokého křesťansko-humanistického étosu, svěží obraznosti a prostého jazyka, v nichž se skrytě snoubí krása přírody a venkovského domova, rostlin, zvířat a kamení s osudem člověka od dětství až do smrti.“ – Za přecelom Serbow, *Rozhlad*, 2003, č. 8, s. 319 (český překlad Milan Hrabal).

Z nichž termíny povýtce abstraktní jsou konkretizovány zasazením do prostoru a času:

„a když jsem zůstal sám / spatřil jsem lásku. // Svítlo mírné slunce. / Světlo pokoje leželo na všech věcech země, / jako štíhlá bílá ruka spočívá na stole. // Ve vzduchu od modrých hor k modrým horám / byl napjat průzračný déšť jako struny / a jemně zněl.“¹⁰⁹.

Od blízkého se přistupuje ke vzdálenému, interiér je zrakem a myslí lyrického subjektu spjat s obzorem (v prostoru milosti a transcendence). A mezi tím promlouvá kraj hlasem svých přírodnin: v pohybu, ve zrání (vpravdě březinovském). Milostná poezie stává se zároveň reflexí (smyslu) lidského údělu, zamyšlením nad ním – i celým bytím, nad přítomností a podobami (možnostmi) lásky. Aniž by přestala být sama sebou; neboť jest ukotvena v poznaném/poznatelném a realisticky zpodobněném světě venkovském, vesnickém (včetně jednotlivých jej specifikujících přírodnin); které text navíc zasazuje geograficky – ovšem i časově: v rámci dne, roku přírodního i církevního (například vůně lýkovec je v básni *Co jsme to čekali*¹¹⁰ vlastně jediným signálem toho, že se tato **děje** za časného jara).

S lužickosrbskou poezií má Suchý společný také důvěrně blízký, zároveň však i existenciálně vypjatý vztah ke slovu. To je mu důkazem života, způsobem sebezáchovy lidské bytosti, prostorem zakotvení v širším kolektivu (a to zakotvení diachronního) i výrazem religiózních aspirací. Ne však v rámci explicitní filozofické či teologické reflexe, leč jako průsak možností, konotovaných významů skrytých v pojmenovávání:

„Toužil jsem po slově, které by obsahovalo / zároveň ledňáčka, / vrbové proutí i dýchání sena, / obráceného v podvečer.“¹¹¹.

Přičemž je potřebí ještě dodat, že **slovo** může tu fungovat co náznak poněkud již zesvětštělých, vždy znovu aktualizovaných vazeb k textu biblickému (*Janovo evangelium*) i metabiblickému (*Proglas*) – vazeb, jež svoji roli hrají jak v kulturním prostoru lužickosrbském (Nowak) – tak i v tom českém. V obou (od časů obrozeneckých, romantických; a zřetelněji asi v Srbské Lužici) je indikátorem příslušnosti k etniku užití jazyka – a nejvyšším jeho způsobem (krom liturgie): užití jazyka v umělecké komunikaci. O tom viz dále.

Důležitou roli sehrává též identifikace subjektu s prostory krajinnými¹¹². Krajina se úzce pojí také se slovem, s řečí. Lužice není však bezesbytku podobna Suchého rodné Vysočině

¹⁰⁹ *Tvář času...*, op. cit., s. 12.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 16.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 18.

(„Úplné dvojče mého / rodného klenotu“;

se totiž od něj přece jen při bližším pohledu liší:

„Snad o dech tání starých slehlých sněhů jinak. / O kapku slané / studánky dědů trpčeji“¹¹³;
„Hroty kolem ostříc kolem vody, / v hloubce utonulý prsten, víra / modré shromáždění smutku
z rovin“¹¹⁴).

Ba mohli bychom říci, že sestává vlastně z řady rozličných krajinných typů. Přípodobnění **krajiny sestry**¹¹⁵ ke **krajině matce** odehrává se tu po způsobu přirovnání urbánních prostor brněnských rodnému kraji básníkovu: úsilím vnímajícího a interpretujícího subjektu se jednotlivé proměny v obecné. Ovšem subjektu se značným potenciálem intelektuálním. Neboť v Suchého poezii se paralelně (vedle sebe – nebo spíše: přes sebe) rozvíjí několik sémantických rovin z rozličných paradigmat. Uved' me si jeden příklad:

„stromořadí topolových duší šumí“¹¹⁶

v kraji Srbské Lužice, v minulých i přítomných zde subjektech (za sjednocení v duši krajiny), v palimpsestovém obrazu krajiny vysočinské – a skrze toto ve vzpomínce na Jakuba Demla (jenž balzámové topoly podél vysočinských cest tak rád sázel).

Krajina se stává východiskem pro hlubší sondu pod její povrch, k dřevním časům slovanského pohanství: jež je tu rekonstruováno včetně tváří někdejších svých protagonistů. V řadě případů se toto děje v rámci řady intertextových a širše interkulturních vazeb

¹¹² Helena Ulbrechtová (ve studii Lužickosrbské inspirace moravského básníka Josefa Suchého, in *Tvář času...*, op. cit., s. 66) u Suchého nalézá „obrazy krajiny, snoubící v sobě mýtus přírody a lužické řeči,“ v nichž: „dominují metafory travin či rostlin přizpůsobených dlouhému a odolnému životu,“ jež jsou „vyjádřením obranných mechanismů lužického národa a jeho kultury.“ Na s. 67 přechází k hodnocení: „Čím zralejší tvorba, tím se obraz kraje stává komplexnějším, tím více se rozšiřuje od obrazů přírody k obrazům génia loci.“

¹¹³ *Ibidem*, s. 32.

¹¹⁴ *Ibidem*, s. 26 – v místní kutálce navíc zaslechneme „smyčec, klarinet a dudy“ – právě ty po vysočinských vesnicích nehrávají, pro Lužici jsou ovšem nástrojem typickým.

¹¹⁵ Používáme zde vazeb k prvnímu z projádření lužickosrbské tematiky do Suchého tvorby ve stejnojmenném oddíle sbírky *Duhové kamery* (zde tyto texty povahou lyrické nalezneme v oddíle Muškátový dům); krom této sbírky čerpá náš výbor lužickosrbské verše také z poslední Suchého sbírky *Tváří v tvář* (epizující texty z oddílu Ve stínu Laokoonta nalezneme nyní v oddíle Diamantové zrnko).

¹¹⁶ *Tvář času...*, op. cit., s. 26.

(„Lidé jitřenkových tváří / židli z jilmu, / potom koláč / nabídnou tam přímo duši;“¹¹⁷ „pochutnal by si také na koláči / zvíci kupy sena“¹¹⁸),

vedoucích ovšem také k dalším druhům umění (zejména k hudbě a umění výtvarnému.¹¹⁹ vizme např. motivy pastýřské). Idealizací pohanského dávnověku Suchý připomene¹²⁰ nejen Čišinského, ale také domácí romantiky a preromantiky¹²¹.

V prezentovaných textech Suchého nalezneme celou řadu zřetelných i méně zřetelných vazeb k tvorbě lužickosrbských umělců; a to dokonce tam, kde není lužickosrbské tematika přímo zmiňována. Tak milostná poezie básně *Hodinky*¹²² svým existenciálním rozměrem, láskou proměňující nejen časovou perspektivu, ale také způsob vnímání věcí, našeho myšlení a bytí – včetně jemné ironie – připomene panerotickou poezii Benedikta Dyrlicha¹²³; ekologické myšlení patrné z básně *Jaderná syntéza*¹²⁴ je jistě blízké jak esejižujícím úvahám Kochovým (známým i u nás z knihy *Modrá vrána*), tak kritice překotné a bezmyšlenkovité industrializace Lužice v poezii K. Lorence. *Radworski haj* představí¹²⁵ někdejší působiště Józefa Nowaka, báseň *V krajině příslovi* zpřítomní J. Radysërba-Wjelu (nově Milanem Hrabalem do češtiny přeloženého).

„...diamantové znko mezi žemovy“ konstatováním: „Bez něho, / bez nich / by chudší byl svět“¹²⁶

připomíná apoteózu říčky Satkuly z Bržanova *Krabata*.

Vztahem Josefa Suchého k lužickosrbské literatuře se hlouběji zabývá Helena Ulbrechtová ve studii *Lužickosrbské inspirace moravského básníka Josefa Suchého*¹²⁷. Nalézá u něj zřetelné intertextové vazby k dílu Józefa Nowaka

(„křesťanské pojetí přírodního kalendária“¹²⁸),

¹¹⁷ *Tvář času...*, op. cit., s. 24.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 54; k tomu vide: Novák, A. *Vědomí středověku*, Mladá fronta, Praha 2007, s. 143 – a zde symbol Svantovitova koláče.

¹¹⁹ Výtvarnice Hanka Krawcec paráduje tu na s. 40, hudební skladatel Jan Rawp na s. 60.

¹²⁰ **Nejen zde**, ale také v *Šarlatu na sněhu*.

¹²¹ Například Lindovu *Září nad pohanstvem*; ovšem také Čelakovského nebo *Rukopisy* (pokud už nechceme hovořit o úvodních kapitolách Palackého *Dějin*).

¹²² *Tvář času...*, op. cit., s. 28.

¹²³ K tomu vide: Harák, I. Žijící klasik lužickosrbské literatury, in Dyrlich, B. *Naléhavá poezie*, Městská knihovna, Varnsdorf 2013, s. 86–90.

¹²⁴ *Tvář času...*, op. cit., s. 30.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 34.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 38.

¹²⁷ Ulbrechtová Helena, *Lužickosrbské inspirace moravského básníka Josefa Suchého*, *Slavia*, 2005, č. 4, s. 487–499; nebo také in Suchý, J. *Tvář času...*, op. cit., s. 66–68.

Jurije Chěžky (společné metaforické vidění,

„metafory démantu a zelené barvy“¹²⁹)

či Kita Lorence

(„dynamicke poetické obrazy »letícího slova«, stromů a »krajiny slov«;¹³⁰ – přičemž „přerod k jednoznačnému ztvárnění estetického modelu krajiny“ je podle Ulbrechtové „dozajista dědictvím Lorencovy poetiky“¹³¹);

a **prostor Lužice realizovaný na fenoménu jazyka**¹³² poukazuje podle ní dokonce na – Lorencem prostředkovaný – Suchého vztah k Handrijji Zejlerovi.

Klíčem k sémantickému univerzu Suchého básní se stává právě fenomén slova, chápaného vskutku jako hodnota metafyzická:

„Však perlu nejdražší / tam chrání křehké hlásky děti.“¹³³

Jde o hodnotu neustále ohrožovanou i obnovovanou. O spojnici k bytu krajinnému i životu lidskému. Jež je přítomna ve věcech každodenního života (jako ony přece užívána) – a ony v ní:

„Chlebovou kůru má jeho slovo.“¹³⁴

Stává se ukazatelem a nástrojem vymezení teritoriálního:

„v dědinách kolem jiná jsou jména, / jinými zvuky se ozývá řeč.“¹³⁵

Její nepřítomnost značí smrt věci i národa, vyřčené ožívá před našimi zraky:

„tak věci a lidí volajíc jménem.“¹³⁶

¹²⁸ Ibidem, s. 66.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem, s. 68.

¹³² K čemuž viz tamtéž na s. 68.

¹³³ *Tvář času...*, op. cit., s. 34.

¹³⁴ Ibidem, s. 38.

¹³⁵ Ibidem, s. 60.

¹³⁶ Ibidem, s. 40.

Slovo, druhdy rozlišující národy k vzájemné nenávisti, je-li přepodstatněno v řeč umění, může se nakonec stát nástrojem vzájemného sblížení a porozumění, dokonce i mezi

„pravnuky lidu Jindřicha Ptáčníka a pravnuky lidu Miliduchova“¹³⁷.

K výrazným symbolům stromů (kořenících v zemi, rostoucích vzhůru k nebesům), kamenů (v rozličných podobách; chce se říci – od žemovů k dýmavému zrnku) či vodních ploch (oddělujících prostory nad- a pod- hladinou: jako u stromů setkáváme se tu se zjevným i skrytým, pohybem vzhůru a pohybem dolů, ostatně – s pohybem i trváním) přibývá tak další podstatný. Rozvedený například do triády duše – slovo – píseň¹³⁸. Aniž je možné říci, že jde o klimax či vymezení postupné vzájemné návaznosti. Ani jedna z entit není důležitější té druhé, vztahy se naráz mohou odehrávat mezi všemi: jedna z druhé stejně tak vychází, jako do ní vstupuje, jest její podmínkou i touto podmíněna, příčinou stejně jako následkem. Alfou i omegou.

Na závěr studie nechejme zaznít dvěma časově sice si vzdáleným, přece však o témže hovořícím hlasům. Také my jsme (s jistou výminkou) totiž přesvědčení, že

„Josef Suchý svou tvorbou bezpochyby obohatil českou literaturu o významné [...] vlivy lužickosrbské literatury. Ta sice vzešla velkou měrou právě z českého prostředí, v tvorbě J. Suchého se ale vrací již v transformované podobě spojené s jeho vlastní poetikou.“¹³⁹

Také my tedy můžeme o Josefu Suchém říci:

„V literatuře Lužických Srbů, malého západoslovanského národa, našel spřízněné tóny, které zasáhly hloubkové vrstvy jeho poezie.“¹⁴⁰

Díky výboru, který uspořádal Milan Hrabal, si to můžeme uvědomit nejen my, ale konečně se to stane plně zřetelným také v samotné Srbské Lužici. Slova o vlivu nicméně rádi doplníme, opravíme tvrzením o vzájemném a dvojcestném vztahu. Neboť – viděno optikou Josefa Suchého – jde o vědomé naplnění původně možná nahodilého setkání kreativním přístupem jak v úsilí překladatelském, tak v hledání nových cest v tvorbě původní: hledání nových cest a možností v možná problematičtějších chvílích nejen vlastního uměleckého vývoje, ale též ve fungování

¹³⁷ Ibidem, s. 58; báseň *Svátek poezie ve Wotrově* je věnována Svátku lužickosrbské poezie pořádanému v prostorách starého slovanského (Germány vyvráceného) hradíště.

¹³⁸ V básni *Diamantové zrnko* na s. 38.

¹³⁹ Ulbrechtová, H. *Lužickosrbské inspirace...*, op. cit., in *Tvář času*, op. cit., s. 68.

¹⁴⁰ Pospíšil, I. *Báseň Josef Suchý...*, op. cit., s. 92.

domácí literatury, kultury, společnosti. S plným vědomím právě vysloveného odvažují se tvrdit, že umělecká kvalita a myšlenková důsažnost odpovědí na palčivé otázky po způsobu a smyslu bytí člověka i society národní jsou takovými, že tyto **odpovědi** snesou přenosu do současných (fyzických i duchovních) prostor lužickosrbských i našich – schopny rozžít se v nich dobově podmíněnými aktualizacemi.

Český abstrakt [Abstrakt v češtině] / Abstract (Summary) in Czech:

Autor se ve své studii věnuje vzájemným vztahům mezi českým básníkem moravského původu Josefem Suchým a kulturou nejmenšího ze slovanských národů, totiž Lužických Srbů. S ním se Suchý setkává koncem 60. let 20. století. Autor se věnuje vzájemným vazbám, Suchého překladům a edicím z lužickosrbské literatury, studiím o této malé sice, ale významné součásti evropského kulturního dědictví. Všimá si také, kdo všechno o daných aktivitách Suchého psal a jak je hodnotil; na koho sám Josef Suchý ve svém díle navazuje a kdo je Suchého přímým pokračovatelem. Nakonec si autor všimá přítomnosti lužickosrbských motivů především v básnickém díle Suchého. Daná tematika dala nakonec vzniknout zrcadlovému česko/lužickosrbskému posmrtně vydanému výboru ze Suchého poezie.

Klíčová slova v češtině / Key words in Czech:

básník, překladatel, Josef Suchý (1923 - 2003), Lužičtí Srbové,

Title in English:

God Writes Straight Crooked Lines (Josef Suchy and Wendish Literature)

Abstract (Summary) in English:

In his study the author deals with reciprocal relationship between a Czech poet of Moravian origin – Josef Suchý and the culture of the smallest Slavonic nation, the Wendish. Suchý met with this culture in the late 1960s. The author is concerned with reciprocal links, with Suchý's translations and editions of Wendish literature, with studies about this small but important part of European cultural heritage. He also notices who wrote about the mentioned activities and evaluated them, whom Josef Suchý follows in his production and who Suchý's direct continuator is. In the end the author notices the presence of Wendish motifs in Suchý's production, in his poetic production above all. This subject matter gave rise to the imitations of Czech-Wendish selections from Suchý's poetry edited after his death.

Key words in English:

poet, translator, Josef Suchý (1923-2003), Lusatian Sorbs,

Tytuł w języku polskim / Polish title:

Bóg pisze wprost krzywymi liniami (Josef Suchy i literatura Serbołużyczan)

Abstrakt (Streszczenie) po polsku / Abstract (Summary) in Polish:

Autor w swoim studium zajmuje się wzajemną relacją pomiędzy czeskim poetą pochodzenia morawskiego Józefem Suchym i kulturą najmniejszego z narodów słowiańskich, mianowicie Serbów Łużyckich (Serbołużyczan). Suchy zetknął się z nią z końcem lat 60. XX wieku. Autor zajmuje się wzajemnymi związkami pomiędzy przekładami Suchego a edycjami literatury serbołużyckiej, badaniami tej, choć tak małej, ale ważnej części współczesnego, europejskiego dziedzictwa kulturowego. Zauważa on także, kto pisał o wszystkich wspomnianych działaniach Suchego i jak je oceniał; do kogo sam Józef Suchy w swoim dziele nawiązuje, i kto jest bezpośrednim następcą Suchego. W końcu autor zauważa obecność serbołużyckich motywów, zwłaszcza w poetyckiej twórczości Suchego. Omawiana tematyka pozwoliła wreszcie zbadać lustrzany, czesko-serbołużycki, pośmiertnie wydany wybór poezji Suchego.

[Polski przekład: Marek Mariusz Tytko]

Słowa kluczowe po polsku / Key words in Polish:

poeta, tłumacz, Józef Suchy (1923-2003), Josef Suchý (1923-2003), Serbowie łużyccy, Serbołużyczanie,

Bibliografia / Bibliography:

Prameny / Źródła / Primary bibliographical sources:

Suchý Josef, *Doslov*, [in:] Nowak Józef, *Píseň – věrná družka*, Sursum, Tišnov 1995, s. 155-165.

Suchý Josef, *Elišovo světlo*, Blok, Bmo 1992.

Suchý Josef, *Kapradinový svět lužickosrbské povídky*, [in:] *Skrytý pramen*, Odeon, Praha 1981, s. 7-17.

Suchý Josef, *Poezie Jakuba Barta-Čišinského*, [in:] *Pražské stopy Jakuba Barta-Čišinského*, Slovanský ústav, Praha 2010, s. 67-83.

Suchý Josef, *Skrytý pramen*, Odeon, Praha 1982.

Suchý Josef, *Stezkami lužické poezie*, [in:] *Vřesový zpěv*, Odeon, Praha 1976, s. 112-143.

Suchý Josef, *Strom Kita Lorence*, [in:] Lorenc Kito, *Nový letopis*, Práce, Praha 1972, s. 101-104.

Suchý Josef, *Šarlat na sněhu*, Arca JiMfa, Třebíč 1995.

Suchý Josef, *Vřesový zpěv*, Odeon, Praha 1976.

Suchý Josef, *Vřesový zpěv*, Odeon, Praha 1977.

Litertura / Opracowania / Secondary bibliographical sources:

Dorovský Ivan, *Vzájemná korespondence Otty Františka Bablera a Josefa Suchého*, [in:] *Černá a bílá pravda. Josef Suchý (1923-2003)*, Ludvík Štěpán a Ladislav Soldán (edd.), Regiony, Brno 2004.

Dyrlich Benedikt, *Josef Suchý se cítil spojený s lužickosrbskou avantgardou*, [in:] Suchý Josef, *Tvář času / Wobličo časa*, Městská knihovna, Varnsdorf 2012, s. 1-3.

Harák Ivo, *Romantická rezidua v historické próze Josefa Suchého*, [in:] idem (ed.), *Máchnův kraj v jazyce a literatuře*, Printia, Praha 2011, s. 135-146.

Harák Ivo, *Žijící klasik lužickosrbské literatury*, [in:] Dyrlich Benedikt, *Naléhavá poezie*, Městská knihovna, Varnsdorf 2013, s. 86-90.

Jazyk, jímž porozumíš větru, ed. Milan Hrabal, Protis, Praha 2007.

Hrabal Milan, *Srdcem básní proti kamení života*, [in:] Suchý Josef, *Tvář času / Wobličo časa*, Městská knihovna, Varnsdorf 2012, s. 6-12.

Hrdina Josef, *Na slovanském Olympu*, [in:] *Tajemství české minulosti*, 2013, č. 9, s. 18-20.

Kaleta Petr, *Češi o Lužických Srbech*, Masarykův ústav, Praha 2006.

Koch Jurij, *Sestup z hor snů*, Vyšehrad, Praha 1988.

Krawča Jurij, *Jazyk podobný, problémy obdobné*, „Severočeský regionální deník“, 30.10.1993, s. 18.

Křivánek Vladimír, *Vě stavu nepřetržitého obrození*, „Tvar“, r. 2009, č. 9, s. 9.

Lorenc Kito, *Nový letopis*, Práce, Praha 1972.

Lorenc Kito, *Za přecelom Serbow*, český překlad Milan Hrabal, „Rozhled“, r. 2003, č. 8, s. 319.

Lorenc Kito, *Za přecelom Serbow*, [in:] *Černá a bílá pravda. Josef Suchý (1923-2003)*, Ludvík Štěpán a Ladislav Soldán (edd.), Regiony, Brno 2004, s. 124-126.

Mailello Giuseppe, Čermák Radek, *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, Středoevropské centrum slovanských studií, Brno 2011.

Měšťan Antonín, *Děti doma lužickosrbsky nemluví*, „Denní Telegraf“, 23.09.1995, č. 54, s. 4.

Novák Antonín, *Vědomí středověku*, Mladá fronta, Praha 2007.

Nowak Józef, *Pěseň – družka swěrna. Wuběrk z basnjow, dramatiky a prozy*, vybral, přeložil a doslov napsal Josef Suchý, Sursum, Tišnov 1995.

Pospíšil Ivo, *Básník Josef Suchý a jeho překlady z lužickosrbské literatury*, „Lětopis Instituta za serbski ludospyt“, r. 1984, č. 1, s. 89-112.

Pospíšil Ivo, *Josef Suchý mezi idylou, elegií a kronikou*, [in:] *Černá a bílá pravda. Josef Suchý (1923-2003)*, Ludvík Štěpán a Ladislav Soldán (edd.), Regiony, Brno 2004, s. 18-36.

Rudolfová Věra, *Člověk, který rozdával světlo*, [in:] *Černá a bílá pravda. Josef Suchý (1923-2003)*, Ludvík Štěpán a Ladislav Soldán (edd.), Regiony, Brno 2004, s. 78-79.

Šindar Josef, *Básník Józef Nowak*, [in:] Nowak Józef, *Morava volá*, Josef Šindar (ed.), Josef Šindar, Žemůvka 2013, s. 2-4.

Šindar Josef, *Józef Nowak sedmdesátníkem*, [in:] *Listy Památníku Petra Bezruče*, „Nová řada“, r. 1964, č. 20, s. 3-5.

Šindar Josef, *Morava volá*, Josef Šindar, Žemůvka 2013.

Štěpán Ludvík, *Básník tichý a skromný srdcem*, [in:] *Černá a bílá pravda. Josef Suchý (1923-2003)*, Ludvík Štěpán a Ladislav Soldán (edd.), Regiony, Brno 2004, s. 11-18.

Tioka Josef, *Krajem Josefa Suchého*, [in:] *Černá a bílá pravda. Josef Suchý (1923-2003)*, Ludvík Štěpán a Ladislav Soldán (edd.), Regiony, Brno 2004, s. 95-97.

Ulbrechtová Helena (ed.), *Pražské stopy Jakuba Barta-Čišinského*, Slovanský ústav, Praha 2010, s. 67-96.

Ulbrechtová Helena, *Jakub Bart-Čišinski v českém prostředí: literárněhistorická recepcce a překlady*, [in:] Černý Miroslav a kol., *Pražské stopy Jakuba Barta-Čišinského*, Společnost přátel Lužice – Slovanský ústav AV ČR, Praha 2010, s. 5-6.

Ulbrechtová Helena, *Josef Suchý jako serbski basnik*, [in:] idem, *Praha a Lužičtí Srbové*, Karolinum, Praha 2005, s. 214-225.

Ulbrechtová Helena, *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, Karolinum, Praha 2009.

Ulbrechtová Helena, *Lužickosrbské inspirace moravského básníka Josefa Suchého*, „Slavia“, r. 2005, č. 4, s. 487-499.

Ulbrechtová Helena, *Lužickosrbské inspirace moravského básníka Josefa Suchého*, [in:] Suchý Josef, *Tvář času / Wobličo časa*, Městská knihovna, Varnsdorf 2012, s. 65-69.

Ulbrechtová Helena, *Obraz Lužice a její literatury v době socialistického Československa a po jeho rozpadu. Marginalizace slovanských vlivů v novém pluralitním modelu lužickosrbské literatury*, [in:] *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století. Česko-západoslovanské pomezí. K recepci západoslovanských literatur a k tvorbě vybraných slovanských menšin v českém literárním procesu ve 20. století*, idem (ed.), Karolinum, Praha 2004, s. 311-382.

Ulbrechtová Helena, *Recepcce lužickosrbské literatury v první polovině 20. století*, [in:] *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století. Česko-západoslovanské pomezí. K recepci západoslovanských literatur a k tvorbě vybraných slovanských menšin v českém literárním procesu ve 20. století*, idem (ed.), Karolinum, Praha 2004, s. 267-310.

Vlašín Štěpán, *Výběr z lužické poezie*, „Tvorba“, r. 1977, č. 17, s. 18.

Wjela-Radyserb Jurij, *Moudrost Lužických Srbů*, Janua, Praha 2007.

Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století. Česko-západoslovanské pomezí. K recepci západoslovanských literatur a k tvorbě vybraných slovanských menšin v českém literárním procesu ve 20. století, Helena Ulbrechtová (ed.), Karolinum, Praha 2004.

Zmeškal Vladimír, *Úvod ke sbírce Slezské písně v lužickosrbském překladu*, [in:] Nowak Józef, *Píseň – věrná družka*, Sursum, Tišnov 1995, s. 21.

Information about the Author:

Information about the Author in English:

PaeDr. **Ivo Harák**, Ph.D., a scholarly college tutor on Department of Bohemistics on Pedagogical Faculty UJEP (The University of J. E. Purkyně) in Ústí nad Labem since 1992, a head of the literary section of The Department of Bohemistics, a member of The Revisory Committee of The Corporation of Writers of The Czech Republic, a member of Czech centre of The International PEN-club. He is a literary critic and historian, poet, essayist and prosaist. He studied Czech literature and citizen education in Pedagogical Faculty at Masaryk University in Brno. In 1988 he received the title of doctor of education after his awarded studies and diplom work *Básník Jaroslav Seifert* [A poet Jaroslav Seifert] in Pedagogical Faculty at Masaryk University in Brno. In 2002 he received Ph.D. title for his doctoral thesis *Básník a jeho čas (Život a dílo Zdeňka Rotrekla)* [The poet and his time (Zdeňek Rotrekl's life and work)] on Department of the Czech Literature in Philosophic Faculty at Masaryk University in Brno. Currently he gives lectures on old Czech literature, current literature, literary critics and versology on The Department of Bohemistics of UJEP. He is an author of books of poetry *Lednový motýl* [A January butterfly] (released in Tišnov 1992), *Země Dým* [Smoke of Earth] (in Tišnov, 1993, bibliophilic), *Masna* [A butchery] (in Děčín 2000), *Měkké gummy* [Soft gums] (in Praha 2005), *Panel nebe* [The panel of the sky] (in Praha 2008), a novella *Meziřečí* [Lost in translation] (in Praha 2010), books of essays and literary critics *Nepopulární literatura* [Not popular literature] (in Ústí nad Labem 1999)

and *Býýýt odněkud* [To be from somewhere] (in Praha 2010), literary-historical monographs *Básník a jeho čas* [A poet and his time] (in Praha 2012) and *Básník Josef Suchý* [The poet Josef Suchý] (in Ústí nad Labem 2014). His e-mail address is harak[at]post.cz

[English translation by Teresa Bela]

Informacja o autorze po polsku / Information about the Author in Polish:

Ivo Harák, PaedDr., Ph.D., od roku 1992 adiunkt w Katedrze Bohemistyki Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu J.E. Purkyně'ego (UJEP) w Ústí nad Łabą (od roku 2013 kierownik sekcji literaturoznawczej w Katedrze), członek Komisji Rewizyjnej w Gminie Pisarzy Republiki Czeskiej, członek Czeskiego Centrum Międzynarodowego PEN-Clubu. Jest krytykiem literackim i historykiem, poetą, eseistą oraz prozaikiem. Studiował na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Masaryka w Brnie literaturę czeską i wychowanie obywatelskie. Tytuł doktora pedagogiki uzyskał za studium z wyróżnieniem na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Masaryka w Brnie (ukończonym w 1988 r.) i pracą dyplomową pt. *Básník Jaroslav Seifert* [Poeta Jaroslav Seifert] (1988). Tytuł doktora filozofii uzyskał w roku 2002 w Katedrze Literatury Czeskiej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Masaryka w Brnie w zakresie współczesnej literatury czeskiej na podstawie pracy *Básník a jeho čas (Život a dílo Zdeňka Rotrekla)* [Poeta i jego czas (Życie i dzieło Zdeňka Rotrekla)]. Obecnie wykłada w swoim miejscu pracy dawną literaturę czeską, literaturę współczesną, krytykę literacką i wersologię. Jest autorem zbiorów poetyckich *Lednový motýl* [Stycziowy motyl] (Tišnov [Tiszniów] 1992), *Země Dým* [Dym Ziemi] (Tišnov [Tiszniów] 1993, tom bibliofilski), *Masna* [Sklep mięsny, Masarnia] (Děčín [Deczyn] 2000), *Měkké gumy* [Miękkie gumy] (Praga 2005), *Panel nebe* [Panel nieba] (Praga 2008), nowele *Meziřečí* [Między słowami] (Praga 2010), zbioru esejów i krytyk literackich *Nepopulární literatura* [Literatura niepopularna] (Ústí nad Łabą 1999) a *Býýýt odněkud* [Pochodźić skądś] (Praga 2010), historycznoliterackich monografi *Básník a jeho čas* [Poeta i jego czas] (Praga 2012) i *Básník Josef Suchý* [Poeta Józef Suchy] (Ústí nad Łabą 2014). Kontakt: harak[at]post.cz

[Polski przekład: Marek Mariusz Tytko]

Informace o autorovi v češtině / Information about the Author in Czech:

PaedDr. **Ivo Harák**, Ph.D., od roku 1992 odborný asistent na Katedře bohemistiky Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem (od roku 2013 vedoucí literárního oddělení katedry), člen Revizní komise Obce spisovatelů ČR a člen Českého centra Mezinárodního PEN-klubu. Je literárním kritikem a historikem, básníkem, esejistou a prozaikem. Studoval na Pedagogické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně českou literaturu a občanskou výchovu. Titul PaedDr. získal za studium s vyznamenáním na Pedagogické Fakultě Masarykovy Univerzity v Brně (ukončeno 1988) a diplomovou práci *Básník Jaroslav Seifert* (1988). Titul Ph.D. získal v roce 2002 na Katedře české literatury na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity na oboru současná česká literatura. Titul Ph.D. získal v roce 2002 na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně na oboru současná česká literatura na základě práce *Básník a jeho čas (Život a dílo Zdeňka Rotrekla)*. V současnosti přednáší na svém domovském pracovišti starší českou literaturu, současnou literaturu, literární kritiku a versologii. Je autorem básnických sbírek *Lednový motýl* (Tišnov 1992), *Země Dým* (Tišnov 1993, bibliofilie), *Masna* (Děčín 2000), *Měkké gumy* (Praha 2005), *Panel nebe* (Praha 2008), novely *Meziřečí* (Praha 2010), souborů esejí a literárních kritik *Nepopulární literatura* (Ústí nad Labem 1999) a *Býýýt odněkud* (Praha 2010), literár-

něhistorických monografií *Básník a jeho čas* (Praha 2012) a *Básník Josef Suchý* (Ústí nad Labem 2014). Kontakt: harak[at]post.cz

Informácie o autorovi v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

PaedDr. **Ivo Harák**, Ph.D., od roku 1992 odborný asistent na Katedre bohemistiky Pedagogickej fakulty UJEP v Ústí nad Labem (od roku 2013 vedúci literárneho oddelenia katedry), člen Revíznej komisie Obce spisovateľov ČR a člen Českého centra Medzinárodného PEN-klubu. Je literárnym kritikom a historikom, básnikom, esejistom a prozaikom. Študoval na Pedagogickej fakulte Masarykovej Univerzity v Brne českú literatúru a občiansku výchovu. Titul PaedDr. získal za štúdium s vyznamenaním na Pedagogickej Fakulte Masarykovej Univerzity v Brne (ukončené v r. 1988) a diplomovú prácu *Básník Jaroslav Seifert* (1988). Titul Ph.D. získal v roku 2002 na Katedre českej literatúry na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v odbore súčasná česká literatúra. Titul Ph.D. získal v roku 2002 na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne v odbore súčasná česká literatúra na základe práce *Básník a jeho čas (Život a dílo Zdeňka Rotrekla)* [*Básník a jeho čas. Život a dielo Zdenka Rotrekla*]. V súčasnosti prednáša na domovskom pracovisku staršiu českú literatúru, súčasnú literatúru, literárnu kritiku a versológiu. Je autorom básnických zbierok *Lednový motýl (Januárový motýl*; Tišnov 1992), *Země Dým (Zem Dým)* (Tišnov 1993, bibliofilie), *Masna [Mäsna/Mäsiarstvo]* (Děčín 2000), *Měkké gummy [Mäkké gummy]* (Praha 2005), *Panel nebe [Panel neba]* (Praha 2008), novely *Meziřečí [Mezirečou]* (Praha 2010), súboru esejí a literárných kritik *Nepopulární literatura [Nepopulárna literatura]* (Ústí nad Labem 1999) a *Býýýt odněkud [Byyyt' odniekial]* (Praha 2010), literárnohistorických monografií *Básník a jeho čas [Básník a jeho čas]* (Praha 2012) a *Básník Josef Suchý [Básník Josef Suchý]* (Ústí nad Labem 2014). Kontakt: harak[at]post.cz

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке/ Information about the Author in Russian:

Иво Гарák, доктор педагогики и доктор философии (PaedDr., Ph.D.), с 1992 г. адъюнкт на кафедре богемистики педагогического факультета Университета Яна Евангелиста Пуркине (UJEP) в Усти-над-Лабем (с 2013 г. – заведующий литературоведческой секцией на кафедре). Член ревизионной комиссии в Союзе писателей Чешской Республики, член чешского центра международного ПЕН-клуба. Литературный критик и историк литературы, поэт, эссеист и прозаик. Изучал чешскую литературу и педагогику на педагогическом факультете Университета Масарика в Брно (закончил в 1988 г.). Там же получил учёную степень доктора педагогики и диплом с отличием за дипломную работу *Básník Jaroslav Seifert* («Поэт Ярослав Сейферт», 1988). Степень доктора философии получил в 2002 г. на кафедре чешской литературы на философском факультете Университета Масарика в области современной чешской литературы на основании диссертации *Básník a jehočas (Život a dílo Zdeňka Rotrekla)* («Поэт и его время. Жизнь и творчество Зденека Ротрекла»). В настоящее время преподаёт курсы древней чешской литературы, современной литературы, литературной критики и стиховедения. Автор поэтических сборников *Lednový motýl* [«Январский мотыль»] (Tišnov [Тишнов], 1992), *Země Dým* [«Дым земли»] (Тишнов, 1993, библиофильское издание), *Masna* [«Мясная лавка»] (Děčín [Дечин], 2000), *Měkké gummy* [«Мягкие резинки»] (Прага, 2005), *Panel nebe* [«Панель неба»] (Прага, 2008), сборника рассказов *Mezi řeči* [«Между словами»] (Прага, 2010), сборников эссе и литературной критики *Nepopulární literatura* [«Непопулярная литература»] (Усти-над-Лабем, 1999) и *Býý ýtod někud* [«Происходить откуда-то»] (Прага, 2010), историко-литературных мо-

нографій *Básník a jehočas* [«Поет и его время»] (Прага, 2012) и *Básník Josef Suchý* [«Поет Йозеф Сухи»] (Усти-над-Лабем, 2014). E-mail: harak[at]post.cz

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Іво Гарак, доктор педагогіки і доктор філософії (PaedDr., Ph.D.), із 1992 р. ад'юнкт на кафедрі богемістики педагогічного факультету Університету Яна Євангеліста Пуркіне (UJEP) в Усті-над-Лабем (із 2013 р. очолює літературознавчу секцію на кафедрі). Член ревізійної комісії у Спілці письменників Чеської Республіки, член чеського центру міжнародного ПЕН-клубу. Літературний критик та історик літератури, поет, есеїст і прозаїк. Вивчав чеську літературу і педагогіку на педагогічному факультеті Університету Масарика у Брно (закінчив у 1988 р.). Там само отримав титул доктора педагогіки та диплом із відзнакою за дипломне дослідження *Básník Jaroslav Seifert* («Поет Ярослав Сейферт», 1988). Ступінь доктора філософії отримав у 2002 р. на кафедрі чеської літератури на філософському факультеті Університету Масарика в царині сучасної чеської літератури на підставі захисту дисертації *Básník a jehočas (Život a dílo Zdeňka Rotrekla)* («Поет та його час. Життя і творчість Зденека Ротрекля»). Нині читає курси давньої чеської літератури, сучасної літератури, літературної критики та віршознавства. Автор поетичних збірок *Lednový motýl* [«Січневий мотиль»] (Tišnov [Тишнов], 1992), *Země Dým* [«Дим землі»] (Тишнов, 1993, бібліофільське видання), *Masna* [«Масарня»] (Děčín [Дечин], 2000), *Měkké gumy* [«М'які гумки»] (Прага, 2005), *Panel nebe* [«Панель неба»] (Прага, 2008), збірки оповідань *Mezi řečí* [«Між словами»] (Прага, 2010), книг есеїстики та літературної критики *Nepopulární literatura* [«Непопулярна література»] (Усті-над-Лабем, 1999) і *Býý ýtod někad* [«Походити звідкись»] (Прага, 2010), історико-літературних монографій *Básník a jehočas* [«Поет та його час»] (Прага, 2012) і *Básník Josef Suchý* [«Поет Йозеф Сухи»] (Усті-над-Лабем, 2014). E-mail: harak[at]post.cz

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]